

MASTEROPPGAVE

Emnekode: SO330S Navn: Master i samfunnssikkerhet med fordypning i samfunnssikkerhet

Masteroppgave

Rettssikkerhet i samfunnssikkerhet - Fremme individets rettssikkerhet

Eksemplet seksuelle overgrep

Nord universitet – Fakultet for samfunnssikkerhet (FSV)

Kandidatnummer: 65

Dato: 18.05.2022

Totalt antall sider: 86

Forord

Med denne oppgaven avslutter jeg masterstudiet mitt i samfunnssikkerhet ved Nord universitet. Arbeidet med masteroppgaven har vært svært krevende, men en lærerik prosess. Denne oppgaven er en avslutning på et langt og krevende studieløp i Samfunnsvitenskap ved Nord Universitet.

Jeg vil vise takknemlighet til alle menneskene som har bidratt og hjulpet til å utføre dette arbeidet. En takk til veileder, Professor Olof Stjernström som har vært tett på og oppmuntret meg slik at jeg kunne gjennomføre dette. Tusen takk for en veldig konstruktiv og lærerik veiledningsprosess. Takk for gode tilbakemeldinger jeg har mottatt fra deg.

En takk rettes også til alle respondenter som velvillig stilte opp til både spørreundersøkelse, spesielt i en tid som gjorde det krevende på grunn av deres omstendighet. Takk til informanter som velvillig stilte opp til uformelle samtaler, og dermed bidro med sin erfaring, kunnskap og tid for å svare på spørsmålene.

Å arbeide med en så stor oppgave krever et personlig engasjement, men like viktig er også støtten man får fra andre mennesker rundt seg. Jeg vil herved takke alle som bidro til å skaffe meg materialer som har hjulpet meg med å fullføre dettet. Jeg retter også en takk til mine kollegaer som har vist tålmodighet og fleksibilitet i mitt fravær. Stor takk til hele familien og vennene mine for å være der når jeg trengte dem.

Sammendrag

Samfunnssikkerhet omhandler et samfunns evne til å opprettholde livsviktig samfunnsfunksjoner. For å lykkes med å skape et trygt og robust samfunn, er det avgjørende at alle tar ansvar for blant annet å forebygge og å sikre samfunnet mot kriminalitet og terror. Sikring i form av kriminalitetsforebyggende tiltak, har i de siste årene ofte blitt tydeliggjort som et eget fagområde, under det mer overordnede begrepet sikkerhet, som omfatter uønskede hendelser som følge av blant annet kriminalitet.

På bakgrunn av dette har oppgaven undersøkt problemstillingen *«hva gjøres i håndtering av voldtektssaker for å forebygge justisfeil for å ivareta individets rettssikkerhet og fremme samfunnssikkerhet?»*. Dette har gitt oppgaven en todeling oppbygging, nemlig *«Politiets og rettsvesens forebyggingsarbeid i forbindelse med seksuallovbrudd i samfunnssikkerhetsperspektiv»* og *«Voldtekts-anklagedes /individets rettsikkerhet»*. Oppgaven har tatt utgangspunkt i voldtekt for å illustrere dette forholdet. Problemstillingen har blitt undersøkt ved hjelp av spørreundersøkelsen av de som er blitt dømt for seksuallovbrudd samt politi og helsepersonell og uformelle samtaler med politietterforskere ved min arbeidsplass, vest politidistrikt, i tillegg til samtaler med helsepersonell ved overgangsmottak i Helse Vest.

«Politiets etterforskning og forebygging av seksuallovbrudd i samarbeid med helsepersonell i samfunnssikkerhetsperspektiv»

Til tross for at voldtekt har fått betydelig oppmerksomhet i den offentlige debatten, er det imidlertid mindre fokus på uriktige anklager. Voldtekt og uriktig anklage om voldtekt befinner seg i hver sin ende av en skala som kan beskrive rettslig behandling etter en mulig voldtekt. I den ene ytterkanten finner vi frifinnelse for begått voldtekt, og i den andre ytterkanten domfellelse etter uriktig anklage om voldtekt. I alle sakene gjelder det at et straffbart forhold må være bevist utover rimelig tvil, som er beviskravet i norsk strafferett. Dermed skal både den mulige gjerningsmannens og det mulige offerets troverdighet vurderes. Politiet skal i sin etterforskning søke å belyse hva som har hendt, hva som taler for og imot for den skyldige, og avdekke uriktig anklage. Disse sakene er krevende, og bevissituasjonen er vanskelig, og dermed skal man søke alle mulige bevis som finnes for å unngå rettsfeil.

«Voldtekts-anklagedes /individets rettsikkerhet»

I 2001 skrev både NRK og VG artikkel om 40 justismord som skjedde i en periode på 7 år, altså i årene fra 1992 til 1999, basert på en undersøkelse utført av Justisdepartementet. Det kommer videre frem av artiklene at, det ble 460 begjært gjenopptakelse i den perioden, hvor 66 av sakene ble gjenopptatt. Av sakene som ble gjenopptatt, ble 60,6 prosent frifunnet. Et annet godt eksempel på dette er den mest omtalt Baneheia-saken. Ut fra sakens dokumentarserie og mange ekspertenes synspunkter, virker som om den domfelte i saken var blitt utsatt for et justismord. Hvis dette til slutt viser å være tilfelle, er de fleste ekspertene enige om at det vil kunne være tidens justismord i norsks rettshistorie. Med dette kan det stilles spørsmål ved hvorvidt rettsikkerhet til de som blir siktet og dømt for seksuallovbrudd, blir ivaretatt allerede under etterforskning. Når det viser seg å være at justismord er en gjenganger i våre daglige språk, er det da ikke på tide å øke fokus på etterforskning og bevisvurdering for å øke individets rettsikkerhet? Altså individets beskyttelse mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side og dermed unngå å sette folk i fengsel uskyldig? Dette er nok et spørsmål som politikere kan og/eller bør kunne svare på.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	v
Kapitel 1 Innledning.....	1
1.1 Problembeskrivelse: Bakgrunn for oppgaven	1
1.1.2 Oppgavens praktiske betydning og teoretisk betydning	3
1.2 Motivasjon.....	4
Kapitel 2 – Problemstilling	4
2.1 Innledning.....	4
2.2 oppgavens struktur	5
2.3 Forskningsspørsmål	6
2.3.1 Politiets og rettsvesens forebyggingsarbeid i forbindelse med samfunnssikkerhet	6
2.3.2 Voldtekts-anklagedes /individets rettsikkerhet	6
2.3.3 Kilder.....	6
Kapitel 3 Teoretisk grunnlag for oppgaven.....	8
3.1.1 Samfunnssikkerhet.....	8
3.1.2 Rettssikkerhet.....	8
3.2 Forebyggende samfunnssikkerhetsarbeid.....	11
3.2.1 Forebyggende perspektiv	11
3.2.2 Politiets og rettsvesenets arbeid med å forebygge voldtekt	12
3.3 Etterforskning og kartlegging	14
3.3.1 Politiets etterforskning av voldtekter	14
3.3.2 Beviskrav i straffesaker	16
3.3.3 Innhenting og behandling av bevis.....	17
3.4 Bestemmelse for seksualforbrytelser i Norge og internasjonal rett	18
3.4.1. Bestemmelse for seksualforbrytelser i Norge.....	18
3.4.2 Internasjonal rett som Norge er forpliktet til	20
3.4.3 Forhold med norsk lov	21
Kapitel 4 Metode	23
4.1.1 introduksjon.....	23
4.1.2 Metodeteori	23
4.1.3 Metodiske styrker og svakheter	25
4.1.4 Dokumentstudier	26
4.1.5 Utvelgelse av respondenter	26
4.1.6 Uformelle samtaler.....	29
4.1.7 Kvalitativ spørreundersøkelse.....	29
4.1.8 Gjennomføring av datainnsamling.....	31
4.1.9 Utfall av undersøkelsen.....	32
4.2 Validitet og reliabilitet	33
4.2.1 Reliabilitet.....	33
4.2.2 Validitet.....	34
4.2.3 Forskningsetikk	36

Spørsmålene som ble laget til denne oppgave, krever ikke at man oppgir personlig opplysninger. Det som kunne vært utfordring her dersom ingen informanter ville svare på spørreskjema	37
4.2.4 Personvern	37
Kapitel 5 Funn, teoretiske refleksjoner og interaksjonsanalyse	39
5.1 Temapresentasjon og refleksjoner del 1.....	40
5.1.1 Kartlegging og sikring av biologisk spor	40
5.2 Beviskrav i straffesaker	44
5.2.1 Bevisbedømmelse.....	44
5.3 Temapresentasjon og refleksjoner del 2.....	46
5.3.1 Informantpresentasjon	46
5.3.1A Informant 1	46
5.3.1A1 Beskrivelse av informantens opplevelse av det norske rettssystem	47
5.3.1.B Informant nr. 2.....	48
5.3.1B1 Beskrivelse av informantens opplevelse i møte med det norske rettssystem.....	49
5.3.1C Informant nr. 3.....	49
5.3.1C1 Beskrivelse av informantens opplevelse i møte med det norske rettssystem	50
5.4 Temapresentasjon og refleksjoner del 2.....	50
5.4.1 Tiltaltes oppfatning av personlig rettsbehandling	51
5.4.2 Vurdering av de involverte.....	57
Kapitel 6 Avsluttende bemerkninger.....	61
6.1 Forebygging og samfunnsikkerhet.....	61
6.2 Rettssikkerhet	62
6.3 Bevis og uskyldig presumsjon	63
6.4 Forhold i casen.....	64
6.5 Avslutningsmoment.....	65
6 Litteraturliste.....	66
1 Vedlegg	73
1.1 Vedlegg 1: Forespørsel om å svare på undersøkelsesspørsmål.....	73
Vedlegg 2: Undersøkelsesspørsmål.....	75
Vedlegg 3	76
Vedlegg 4.....	79

Kapitel 1 Innledning

1.1 Problembeskrivelse: Bakgrunn for oppgaven

Denne masteroppgaven tar utgangspunkt i forholdet mellom individuell rettssikkerhet og samfunnssikkerhet. Formål med oppgaven er finne ut hvordan kravet om den enkeltes rettssikkerhet samvirker med kravet om generell trygghet. Eksemplet som vil bli brukt i oppgaven for å illustrere dette forholdet er voldtekt. Hensikten med oppgaven er derfor rettet mot politiets etterforskningsprosess i forsøk på ivaretagelse av siktedes rettssikkerhet (beskyttelse mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side) når det kommer til voldtekt. Tema er også aktuell for å øke fokus på bevisvurdering i straffesaker hvor det kreves 100 % bevist for at en skal dømmes, spesielt for en så alvorlig forbrytelse som voldtekt.

Voldtekt er en meget alvorlig forbrytelse. Den krenker ikke bare den fornærmede, men skaper også frykt i samfunnet. Å jobbe med forebygging av voldtekt gir både utsatte kvinner og menn en bedre rettstrygghet og en bedre samfunnssikkerhet. Her er det viktig å huske at ikke bare kvinner, men også menn blir utsatt for voldtekt og seksuelle overgrep. Det er imidlertid alltid en risiko, selv i et relativt sikkert rettssystem, at tiltalte blir dømt på uriktig grunnlag, mot fornektelse eller vil bli straffet i form av fengsel selv om man kan være uskyldige. Dette er spesielt vanskelig der ord står mot ord og hvor vitne og tekniske bevis mangler. Slik er det noen ganger når det kommer til seksuell vold, hvor det ikke kan utelukkes at enkeltpersoner kommer i problemer eller kommer i konflikt med rettslige organer. Det kan i midlertidig ikke utelukkes at rettssystemet noen ganger dømmer enkeltpersoner på feil grunnlag, og dette kan ha flere sammensatte årsaker. Det kan for eksempel handle om en falsk anmeldelse (Pettersen, 2007) eller mistanke og feil under førundersøkningen eller av andre årsaker.

Videre kan det være at politiet feiltolker bevisene i eller at politiet har manglende forståelse for og kunnskap om hva en voldtekt er i juridisk forstand. Den manglende kunnskapen kan ligge både hos anmelder og hos politiet (Riksadvokaten, 2017). Manglende kunnskap om fenomenet hos politiet kan få store strafferettslige og personlige konsekvenser for de involverte.

Konsekvenser for siktede kan være at vedkommende blir dømt på uriktig grunnlag og i verste fall utsatt for et justismord. Dette har vist seg å være tilfelle de siste årene, hvor det ble avslørt 40 justismord i løpet av en syvårsperiode, 1992-1999 (nrk.no, 2001; vg.no, 2001).

Justismord-begrepet brukes om saker hvor en tiltalt er blitt domfelt for en handling vedkommende ikke har begått, altså en sak hvor en person blir uskyldig dømt. Justismord er et relativt sterkt begrep ettersom det inneholder ordet «mord», altså bokstavelig, å ta livet av noen. Normalt sett handler justismord om enkeltpersoner som blir urettferdig dømt. Rachlew (2009) tar i sin doktorgradsavhandling utgangspunkt i en undersøkelse gjort av «The Innocent Project» i USA, for å forklare mulige årsaker til at uskyldige dømmes, eller blir utsatt for et justismord. Undersøkelsen slår fast at politi og påtalemyndighet står bak halvparten av årsakene til at uskyldige dømmes. Opprinnelsen av begrepet «justismord» ble brukt i det tilfelle at uskyldige mennesker ble dømt til døden (Arnstad, 2006). I senere tid har begrepet blitt brukt om enhver avsagt og rettskraftig straffedom som rammer en som ikke skulle vært domfelt. Et annet ord for dette er *justisfeil* (Elden, 2021). Etter denne forståelse kan justismord karakteriseres som at det bidrar til eller forårsaker at en uskyldig person blir dømt og blir fratatt sin frihet. I en juridisk forstand blir det ikke erklært som justismord før saken tas opp igjen og en frifinnelse foreligger.

Den offentlige debatten i Norge frem mot 1990-tallet var preget av forståelser for ofres beskrivelse av seksualisert vold. Dettet synet ble endret seg til større fokus på uskyldig dømte og eventuelle falske anmeldelser fra kvinner, noe som medførte skepsis til seksualisert vold (Hennum, 2004). Falske anmeldelse er trolig noe som folk tror forekommer relativt ofte, men som ikke har fått store konsekvenser. Når det gjelder forekomsten av falske anklager om voldtekt blir denne regnet for å være veldig lav. En undersøkelse fra New York Crimes Analysis Unit fant at raten for falske anmeldelser av voldtekt og andre seksuelle overgrep var på rundt 2 prosent (Petra, 2002:12). En annen undersøkelse foretatt av Chambers og Millar (Temkin, 2002:5) viste at til tross for utbredte antagelser blant politibetjenter om at mange voldtektsanmeldelser var falske, svarte de nei på spørsmål om de kunne dokumentere sine antagelser. Det finnes intet bevis for at falske voldtektsanmeldelser skjer oftere enn andre falske anmeldelser av forbrytelser hevder Jennifer Temkin i sin bok *Rape and the legal process* (2002).

1.1.2 Oppgavens praktiske betydning og teoretisk betydning

Samfunnssikkerhet handler om samfunnets evne til å verne seg mot og håndtere hendelser som truer grunnleggende verdier og funksjoner og setter liv og helse i fare (Meld.St.5, 2020–2021:10). Dette går altså ut på å ivareta både samfunnets og den enkeltes behov for trygghet. Digitale sårbarheter, alvorlige naturhendelser, alvorlig kriminalitet og farlige stoffer, nevnes som sentral områder som utgjør risiko i et trygt samfunn (Meld.St.5, 2020–2021:13-14). Helt generelt, under temaet «prioriteringsavveininger i arbeidet med samfunnssikkerheten», nevner regjeringen at ulike sikringstiltak kan komme i konflikt med grunnleggende verdier som selvbestemmelse, personlig frihet, rettssikkerhet og personvern (Meld.St.5, 2020–2021:33). Dette ble også påpekt i den forrige samfunnssikkerhets-meldingen fra 2016 (Meld.St.10, 2016-2017:10). I denne oppgaven legges begge disse meldingene til grunn for forståelsen av hva samfunnssikkerhet handler om. En viktig forutsetning for god samfunnssikkerhet er at vi forstår de særskilte utfordringer arbeidet med samfunnssikkerhet gir oss. Samfunnssikkerhet handler om å arbeide systematisk med mulige hendelser som det er usikkert om noen gang vil skje. Vi må evne å tilpasse tiltakene til endringer i risiko- og sårbarhetsbildet. Arbeidet med samfunnssikkerhet er sammensatt, og fordelt på en rekke aktører som løser ulike oppgaver (Meld.St.10, 2016-2017).

Voldtekt er ikke omtalt spesifikt som tema i noen av disse samfunnssikkerhetsmeldingene, men er følgelig å oppfatte som alvorlig kriminalitet, jf. (Meld.St.5, 2020–2021:13-14). Overgrepssbilder av barn og annet overgrepsmateriale nevnes imidlertid som eksempel på IKT-kriminalitet (Meld.St.10, 2016-2017:93). Med utgangspunkt i Helsedirektoratets veileder fra 2016, der det legges vekt på individer, familier og lokalsamfunn, kan det likevel argumenteres for at voldtekt er en spesifikk hendelse som rammer behovet for trygghet. Her forstås kriser eller krisesituasjoner som dramatiske og mulig traumatiserende hendelser som kan true eller svekke viktige funksjoner og verdier hos enkeltpersoner, familier eller lokalsamfunn. Dette kan f.eks. være plutselig barnedødsfall, selvmord, ulykker og andre akutte situasjoner med eller uten dødsfall, voldtekt eller vold i nære relasjoner (Helsedirektoratet, 2016:16,49).

1.2 Motivasjon

Motivasjon for denne masteroppgaven kom på bakgrunn av personlig engasjement om tema. Blant annet har den siste tid vært søkelys på overgrep og vold mot kvinner. Man hører i medier mer om jenter/kvinner som anmelder voldtekt og overgrep, men veldig sjelden om menn som anmelder voldtekt. Man har også sett enkelte saker som er gjenopptatt, hvor noen har resultert i en frikjennelse, på grunn av bevismangel. I slike tilfeller foreligger ikke bevis med tyngde som tilsier at vedkommende er skyldig. Dette munner ut i et spørsmål om troverdighet, altså hvem en skal tro på. I slike saker er det kun historie til fornærmede og siktede alene, og dermed mangler andre bevis som støtter opp påstanden til fornærmede. Mitt ønske har vært å se nærmere på framgangsmåte i forberedelse av slike saker frem til man blir dømt og hvilke behandling det gis i å opprettholde rettssikkerhet til siktede, i forhold til samfunnssikkerhetens krav om trygge miljøer for både mann og kvinner. Tema er også aktuell for å øke fokus på bevisvurdering i straffesaker hvor det kreves 100 % bevist for at en skal dømmes, spesielt for en så alvorlig forbrytelse som dette.

Kapitel 2 – Problemstilling

2.1 Innledning

I dette kapittelet presenteres problemstillingen og forskningsspørsmål, presentert med hvilke kriterier det er lagt til grunn for å kunne svare på problemstillingen i denne oppgaven. Til slutt kommer en kortfattet presentasjon om metoden før hele metodikken skildres ytterligere i et eget kapittel.

Oppgavens tema er forholdet mellom rettssikkerhet og samfunnssikkerhet, illustrert ved samfunnets arbeid med seksualisert vold. Jeg har tatt utgangspunkt i politiets etterforskningsarbeid i forsøk å forebygge og ivareta siktedes rettssikkerhet mot voldtekts anklager. Forebygging er vår viktigste oppgave når det gjelder hendelser som truer sentrale samfunnsinstitusjoner, vår felles sikkerhet eller den enkeltes trygghetsfølelse. Det norske samfunnet oppleves som trygt for de fleste av oss. Fra tid til annen oppstår det likevel trusler fra nye og uventede farekilder, både nasjonalt og internasjonalt, tilsiktet og utilsiktet.

Trusler mot sikkerhet kan blant annet være endringer i sosiale relasjoner og atferd som kan føre til blant annet kriminalitet. Voldtekt er å oppfatte som en slik trusler da det truer den

enkeltes trygghetsfølelse i den forstand at folk ikke lenger vil føle det trygt å ferdes i det norske samfunnet uten å se seg over skulder for en mulig overgriper. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at forebygging av slike trusler, altså voldtekt, skal foregå på en måte som både ivaretar fornærmedes eller allmenhetens trygghetsfølelse og den tiltaltes rett til en rettferdig rettergang, jf. Den Europeiske menneskerettskonvensjon, (EMK:, 1950Art 6, 1 ledd).

2.2 oppgavens struktur

I kapittel 1 gir jeg en kort bakgrunn og begrepsforståelse og motivasjon for valg av tema. Kapittel 2 tar opp om problemstilling og hvordan det er tenkt å løses, oppgavens struktur, fokusområder.

Kapittel 3 presenterer, diskuterer og legger jeg frem mitt teoretiske grunnlag. Jeg presenterer de dokumentene som er brukt i denne oppgave, blant annet tidligere forskning og relevante rettskilder om tema.

I kapittel 4 viser jeg min metodiske fremgangsmåte, kvaliteten på det empiriske materialet og etiske betraktninger. Jeg presenterer grundig hvordan jeg har gått frem for å samle inn data, utfordringer jeg møtte, og informanter og hvordan de er valgt ut.

I kapittel 5 går jeg i dybden og analyserer det empiriske materialet innhentet fra informanter. Jeg ser videre på dette i forhold til hva som er nedfelt i dokumentlitteratur om, voldtekt, falskanklagelse, samfunnssikkerhet og rettssikkerhet, ved hjelp av den valgte teorien.

Kapittel 6 er en kort samleslutning hvor jeg forsøker å besvare delspørsmålene knyttet til problemstillingen. Blant annet arbeid med forebygging, rettssikkerhet, samfunnssikkerhet og hvordan dette vil skape en sikring for å opprettholde individets rettssikkerhet.

Kapittel 7 gir en oversikt over litteraturer og andre materialer som er brukt i denne oppgaven.

2.3 Forsknings spørsmål

Problemstillingen har blitt brutt ned i mindre forsknings spørsmål, og disse belyses på to måter: «Politiets og rettsvesens forebyggingsarbeid i forbindelse med samfunnssikkerhet» og «Voldtekts-anklagedes /individets rettsikkerhet». Den første delen vil stort sett studere politiets etterforskningsprosess angående voldtekt. Den andre delen vil vurdere om etterforskningen foregår på en måte som både ivaretar anklagedes rettssikkerhet, altså anklagedes beskyttelse mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side.

Forsknings spørsmålene for de to delene er opplistet i neste delkapittel.

2.3.1 *Politiets og rettsvesens forebyggingsarbeid i forbindelse med samfunnssikkerhet*

1. Hva blir lagt vekt på i politiets og rettsvesenets arbeid med å forebygge, etterforske og behandle voldtektssaker?
 - Hvordan er politiets og helsevesenets praksis i møte med personer som er/kan ha vært utsatt for voldtekt, og hva blir lagt vekt på her?

2.3.2 *Voldtekts-anklagedes /individets rettsikkerhet*

2. Hvordan tiltaltes rettssikkerhet blir ivaretatt gjennom prosessen?
 - Hender det at tiltaltes rett til rettferdig rettergang ikke blir oppfylt under politiets forebyggingsarbeid gjennom etterforskning?
 - I hvilken grad blir den voldtekts-anklagede sikret sin rettigheter?

2.3.3 *Kilder*

Ettersom oppgaven skal handle om rettsikkerhet og samfunnssikkerhet, måtte jeg skrive åpnere uten å referere til en spesifikk sak. Dermed går mine begrensinger ut på å forsøke å belyse hvorvidt rettsapparater jobber for å sikre rettssikkerhet for tiltalte i voldtekt saker. Spesifikt ved å kartlegge om kvaliteten på etterforskningen i saker hvor det er anmeldt en voldtekt. Jeg har tatt utgangspunkt i framgangsmåte politiets etterforskningsmåte som et grunnlag for å fremme rettssikkerhet. Med kvalitet i etterforskningen sikter jeg spesielt til de

forberedelser som er nødvendige i forkant av en rettssak som også fører til domfellelse kommer frem. Med dette har jeg innhentet et spørreskjema rettet mot politiet, med formål å få innblikk i politiets framgangsmåte. Parallelt har jeg også henvendt meg til helsepersonell som har gitt meg også innblikk i hvordan samarbeid på dette området foregår.

Videre har jeg hatt behov for innsikt fra noen som kan ha vært gjennom prosessen. Med dette mener jeg de som har blitt straffeforfulgt for voldtekten. Dermed har jeg ved et tilfelle gjennom mitt nettverk fått noen som kunne si noe om opplevelse av prosessen for å utdype argumentene i oppgave. Sistnevnt har jeg satt søkelys på menn som er den gruppa som er mest anmeldt for den type lovbrudd. Jeg har ikke hatt som mål å fokusere kun på en type gruppe av opprinnelsesland som har møtt det norske rettsapparatet i en slik situasjon, men her vil begrepet minoritet bli brukt for å karakterisere denne gruppe menn (de som er anklaget for voldtekt). Hensikten min her er i generell form å synliggjøre myndighetenes arbeid med den type lovbrudd som et bidrag til rettferdighet og tiltaltes rettssikkerhet etter lovens bestemmelser.

I denne oppgaven ble relevant litteratur gjennomgått med vekt på politiets forebyggende arbeid i ivaretagelse av individets rettssikkerhet. Teoretisk rammeverk ble undersøkt med spesifikt søkelys på individets rettssikkerhet som illustreres ved utgangspunkt i voldtektssaker. Jeg brukte kvalitativ forskningstilnærming i denne studien fordi den bidrar til å oppnå menneskers innsikt, erfaringer og deres sosiale verdenssyn innenfor et bestemt sosialt miljø eller status (Yin, 2011). Dataene ble samlet inn i vestlandsområde gjennom et spørreskjema (semistrukturintervjuer). Informantene ble valgt ut gjennom målrettede snøballprøvetakingsteknikker. I forbindelse med forskningsspørsmålet og det teoretiske rammeverket konsentrerte spørreskjema seg om rettssikkerhet til domfelte og hva deltagerne anser som viktig for deres rettssikkerhet i møte med rettsapparater.

Kapitel 3 Teoretisk grunnlag for oppgaven

3.1.1 Samfunnssikkerhet

St.meld.nr.17 (2001-2002:4) definerer samfunnssikkerhet som «den evne samfunnet har til å opprettholde viktige samfunnsfunksjoner og ivareta borgernes liv, helse og grunnleggende behov under ulike former for påkjenninger». Olsen mfl., (2007:10) påpeker vanskeligheten i å fremskaffe en presis definisjon av begrepet. Forståelsen av samfunnssikkerhet inkluderer farer og trusler fra både tilsiktede og utilsiktede hendelser, som gjør samfunnet sårbart når det gjelder verdier på både makro-nivå og på mikro-nivå. I sin artikkel trekker derfor Olsen mfl. (2007) frem at dersom en hendelse skal true samfunnssikkerheten, bør den falle inn under ett eller flere av følgende kriterier:

- 1) ekstraordinære påkjenninger og tap som ikke kan håndteres med ordinære rutiner,
- 2) kompleksitet av hendelser i tekniske og sosiale systemer med gjensidig avhengighet, og
- 3) tillit til vitale samfunnsfunksjoner kan mulig svekkes.

Fimreite mfl. (2011) beskriver samfunnssikkerhet som et tvetydig og omdiskutert begrep både i en norsk politisk sammenheng og i en internasjonal akademisk kontekst. St.meld.nr.22 (2007-2008) om samfunnssikkerhet, stadfester at begrepet etter at det ble presentert i St.meld.nr.17 (2001-2002) er blitt brukt i flere sammenhenger og at det i dag er et innarbeidet begrep, også internasjonalt. Forholdet mellom frihet og sikkerhet er et dilemma innenfor samfunnssikkerhet, hvor verdivalg er med på å styre begrepet. Absolutt sikkerhet gir ingen frihet, mens absolutt frihet gir svært liten sikkerhet (Olsen mfl., 2007:13).

3.1.2 Rettssikkerhet

Rettssikkerhetsbegrepet refererer til sentrale rettsstatlige garantier knyttet til forholdet mellom staten og individet, og gjelder både innenfor det sivilrettslige og det strafferettslige området. Begrepet har til dels ulike betydninger, men det er bred enighet om at det i forvaltningsrettslig sammenheng siktes til beskyttelse mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side

(Eckhoff og Smith, 2014). Videre at den enkelte skal ha mulighet til å forutberegne sin rettsstilling og kunne forsvare sine rettslige interesser (ibid.2014).

Rettsikkerhetsprinsipper som legalitet, forutberegnelighet, verdier og rettigheter ligger til grunn for den norske rettsstaten. Den utøvende makt skal ikke gripe inn ovenfor eller dømme innbyggerne i landet uten å ha myndighet til å gjøre det i forhold til gjeldende rettsregler og lov. Innbyggerne skal kunne forutberegne sin rettsstilling (NOU, 2009:15:64). I henhold til legalitetsprinsippet skal strafferegler og lov gi klare signaler om hva som er ulovlig og sikre forutberegnelighet (Husabø, 2012:7). I tillegg skal det være likhet for loven, og ingen lover skal ha tilbakevirkende kraft. Legalitetsprinsippet er også nedfelt i Grunnloven, blant annet i § 94, 96, 97 og 98. Prinsippet skal ivareta den enkeltes rettsikkerhet og sikre den enkeltes rettigheter (Kippe & Seiersten, 2004:44). Borgerne i et liberalt demokrati er sikret grunnleggende rettigheter som de om nødvendig kan påberope for uavhengige domstoler, både mot hverandre og mot myndighetene (NOU, 2012:2:834).

Rettsikkerhet omfatter vanligvis også krav til rimelighet og rettferdighet. Dette skal danne grunnlag for lovgivning og vises blant annet gjennom formålsbestemmelser og krav til forholdsmessighet og likhet. Videre omfatter rettsikkerhetsgarantiene alle borgere. Norge er bundet av internasjonale konvensjoner, slik som Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, FN-konvensjonen om menneskerettigheter. Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) har stor betydning for straffeprosessen ved å sikre at tiltalte i en straffesak har rett til rettferdig rettergang. EMK art. 6 setter opp minsterettigheter for siktede og knesetter uskyldspresumsjonen. Artikkelen tolker også et vern mot selvinkriminering. Videre heter det i straffeprosessloven § 4 at *«lovens regler gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmed stat»*.

Rettssystemet må være allment akseptert og respektert av innbyggerne. Justisdepartementet i Norge, som har ansvar for beredskap og samfunnsikkerhet, har som oppgave å ivareta borgernes grunnleggende trygghet gjennom blant annet lover, men også ivareta enkeltes rettigheter; sivile rettigheter som ytringsfrihet og rettsikkerhetsprinsipper (Det kongelige justis- og beredskapsdepartementet, 2014:83). Lovgivere må finne den rette balansen mellom å bekjempe kriminalitet gjennom lover og tiltak, og samtidig verne om individuelle rettigheter (Husabø, 2012:10). Dette kan også oppfattes som et uttrykk for relasjon mellom individets rettsikkerhet og samfunnets samfunnsikkerhet.

3.1.3 Individets rettssikkerhet

Kriminalitetsbildet i Norge har endret seg de siste årene og går mot en større helhetlig organisering både nasjonalt og internasjonalt. Seksuell vold og voldtekt er en av kriminalitetstypene som har fått mye fokus, og som følge av dette blir etterforskningen stadig mer omfattende og kompleks. Straffeprosessen skal ivareta flere grunnleggende rettssikkerhetshensyn. Rettssikkerhet gir garantier mot vilkårlighet og maktmisbruk fra statens side, ved at staten selv er bundet av regler de har laget. Dette balanserer og gir forutsigbarhet for borgere (Sejersted, 2001:121). Rettssikkerheten skal også beskytte borgere mot inngrep fra andre borgere; sikre trygghet gjennom lov og orden. beskyttelse av den enkelte borgers rettsstilling kan betegnes som den overordnede målsetningen for en rettsstat. Rettssikkerhetsprinsipper og rettssikkerhetsgarantier skal binde statens makt og ivareta individets rettssikkerhet (Bernt mfl., 2007:148).

Personens rettssikkerhet beror på en rekke forhold gjennom hele etterforskningen og en eventuell rettsak. Gjennom årene har man sett saker som har pekt på svakt i norsk rettspleie. Blant annet kan det nevnes eksempler på mest omtalt saken i norsk sammenheng, mot Fritz Moen og Åge Vidar Fjell viktige påminnelser og konkrete eksempler på at justisfeil skjer. Fritz Moen (1945-2005) ble dømt i 1978 og 1981 for to seksualdrap begått i Trondheim i årene før. Moen ble idømt 21 års fengsel og sonet mer enn 18 år under svært strenge forhold. Etter at saken ble gjenopptatt ble Moen frikjent for det ene drapet i 2004, og for det andre i 2006, etter sin død. Daværende justisminister ga en uforbeholden unnskyldning for den urett Moen ble utsatt for. Åge Vidar Fjell (1951 –) ble i 1990 dømt til syv års fengsel og ti års sikring for drap på sin tidligere nabo i Telemark. Etter Gjenopptakelseskomisjonens avgjørelse i 2008 ble det konkludert med at det er så stor tvil om vurderingen av Fjells kognitive nivå, at den opprinnelige saken måtte gjenåpnes. I 2009 innstilte statsadvokaten på at Fjell var psykisk utviklingshemmet, og derfor ikke strafferettslig tilregnelig. Riksadvokaten innstilte på at Fjell skulle frifinnes uten ny hovedforhandling. Fjell hadde sonet dommen ferdig på tidspunktet frifinnelsen kom.¹

¹ <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/wan5A/aage-vidar-fjell-feilaktig-doemt-for-drap> ; vg.no, Publisert: 21.08.09, kl. 08:16, Oppdatert: 21.08.09 kl. 08:29

Kjernen i rettsstaten er å styrke individets posisjon i forhold til makthavere. Den enkelte kan kreve påvist til domstolenes tilfredshet at inngrep er foretatt i samsvar med en på forhånd eksisterende norm som også står seg i forhold til overordnede innholdsmessige krav (Aal, 2007:21). Prosessuelle rettssikkerhetsgarantier skal ivareta individets rett til å uttale seg, upartiske avgjørelser, mulighet for overprøving og uskyldspresumsjonen (Bernt mfl., 2007:380). Rett til rettferdig rettergang er et grunnleggende prosessuelt prinsipp som er ment å gi ethvert et minimum av rettigheter i en rettergang i straffesaker. Enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol, innen rimelig tid, og rettergangen skal være rettferdig og offentlig. Dette er forankret i Grunnlovens § 95. Videre er uskyldspresumsjonen forankret i Grunnlovens § 96. I henhold til juridisk teori innebærer uskyldspresumsjonen at borgere skal behandles som uskyldig inntil det motsatte er bevist i straffesaker. Ingen skal dømmes til straff dersom det ikke er bevist «ut over rimelig tvil» at vedkommende er skyldig etter tiltalen. Dette omtales som kjernen i straffeprosessloven (Bernt mfl., 2007:433).

3.2 Forebyggende samfunnsikkerhetsarbeid

I dette avsnitt skal jeg se på arbeid i forebygging av lovbrudd i sammenheng med samfunnsikkerhet.

3.2.1 Forebyggende perspektiv

Å forebygge vil si å være i forkant av noe negativt, i dette tilfellet et lovbrudd, og dermed forhindre at det skjer (NOU, 2008:4). Politiets overordnede mål når det gjelder forebygging står beskrevet i lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven) § 1. Hvor det står at politiet skal «gjennom forebyggende virksomhet ... være et ledd i samfunnets samlede innsats for å fremme og befeste borgernes rettssikkerhet, trygghet og alminnelig velferd for øvrig».

Rettssikkerhet, trygghet og alminnelig velferd ellers er samfunnsbehov som politiet må ivareta gjennom sine oppgaver (Auglend mfl., 2004:192).

Alvorlig kriminalitet nevnes som en sentral trussel mot samfunnsikkerhet i Norge (Meld.St.5, 2020–2021:13-14). Det finnes mange typer kriminell adferd i samfunnet. Ifølge Christie «går [det] ikke an å forstå norsk kriminalitet hvis man ikke forstår det norske

samfunnet» (Christie, 1989). Videre følger det av Hauge (1996) at «*det finnes ingen atferd som i seg selv er kriminell – kriminell blir atferden først når det gis en lov som stempler atferden som straffbar*» (Hauge, 1996:22). Man ser at i de siste årene har voldtekt reist stor oppmerksomhet og blitt sett på som en av de alvorlige kriminalitetstyper i samfunnet. I Riksadvokatens rundskriv står det om politiets og påtalemyndighetens behandling at voldtektssaker skal etterforskes raskt, målrettet og grundig. Det vil si at voldtektssaker er et prioritert område for Riksadvokaten, og er derfor politiet har satt stort søkelys på dette. Politiet skal avdekke og stanse kriminell virksomhet og forfølge straffbare forhold i samsvar med regler gitt i eller i samsvar med lov, jf. politiloven § 2, nr. 3.

Kriminalitetsforebygging henger sammen med forebyggende arbeid for samfunnssikkerhet. I Begrepet «kriminalitetsforebygging» omhandles både trygghet og kriminalitetskontroll, noe som gjør at det er et elastisk begrep (Gundhus, 2014:179). Begrepet omhandler arbeid som gjøres for å sikre trygghet og kontroll med kriminalitet. Det innebærer både smale tiltak og tiltak som oppfattes som positive for samfunnet (Runhovde & Skjevraak, 2018). Bjørge (2015) sier at det å begå kriminelle handlinger kan bli uaktuelt, på grunn av samvittigheten, selvkontroll og evne til å kjenne medfølelse med andre som eventuelt kunne bli ofre for skadelige handlinger.

3.2.2 Politiets og rettsvesenets arbeid med å forebygge voldtekt

Politoloven § 1 slår fast at politiets ansvar og mål blant annet er å fremme og befeste borgernes rettsikkerhet gjennom håndhevende og forebyggende virksomhet. Lovens § 2 lister opp politiets oppgaver. Politiet skal både beskytte person, samt avdekke og forfølge straffbare forhold i samsvar med regler gitt i lov, jf. politiloven § 2. De regler det henvises til her er straffeprosess. Straffeprosess er rettsreglene for straffesaksbehandling, og straffeprosessloven slår fast at «*saker om straff behandles etter reglene i denne lov når ikke annet følger av lovgivningen ellers*», jf. straffeprosessloven § 1. To viktige hensyn for denne lovgivningen er at reglene skal være utformet slik at de fungerer til å avdekke og reagere mot straffbare forhold, og reglene må ivareta rettsikkerheten til den som blir utsatt for en rettet mistanke om straffbare forhold.

Reglene i straffeprosessen gjelder for politiet, påtalemyndigheten og domstolene. Særlig setter kapittel 18 «etterforskning» i straffeprosessloven rammer for politiets etterforskning av straffesaker. Strpl. § 226 første ledd bokstav a og b, klargjør at etterforsknings formål blant annet er å skaffe de opplysninger som er nødvendige for å avgjøre spørsmålet om tiltale og forberede behandlingen av spørsmålet om straffeskyld og fastsettelse av reaksjon. Dette innebærer å skaffe de opplysninger som kan kaste lys over saken og hva som faktisk har skjedd, samt sikre bevismateriale for dette gjennom etterforskingsskritt.

Det er videre utarbeidet en rekke planer som regulerer arbeid mot voldtekt som har som oppgave å formidle informasjon om forebyggende arbeid i planene (Boyesen mfl., 2014). Planene inneholder en rekke opprettelse av satsingsområder som regulerer arbeid med sikkerhet og risiko i arbeid med forebygging. (NOU, 2008:4:10) sitt innledende forord sier videre at:

«Voldtekt kan være et av de mest krenkende og traumatiserende lovbrudd et menneske kan utsettes for og representerer en særlig utfordring for både rettsapparatet og helsetjenesten. Utvalget mener det derfor er svært viktig at samfunnet tar i bruk en lang rekke virkemidler innenfor alle sektorer for å forebygge og bekjempe voldtekt.»

I denne utredning er utvalget bedt om å «utrede tiltak for å sikre bedre oppfølging av personer som blir utsatt for voldtekt». Grunnlaget for utvalget er at «voldtekt» skal forstås strafferettslig, altså som de handlinger som rammes av straffeloven § 192 (ibid). I forbindelse med dette er det blitt utviklet en del handlingsplaner som tydeliggjør tema «voldtekt» og bidrar til en helhetlig innsats på området. Blant annet er det utarbeidet en Handlingsplan (2012-2014) om voldtekt som har sine satsingsområder som *forebygging, bistand og helsehjelp til ofre, kvalitet i straffesaksbehandlingen i politi- og rettsapparatet, samarbeid og samordning, samt kunnskap og kompetanse* (beredskapsdepartementet, 2012-2014).

Regjeringen har en bred tilnærming til forebygging, hvor betydningen av å arbeide på tvers av samfunnssektorer framheves. Likeledes framheves betydningen av at innsatsen settes inn på et så tidlig tidspunkt som mulig. Det vektlegges også at det forebyggende arbeidet må være kunnskapsforankret. Det er viktig å videreutvikle og koordinere en bred, helhetlig innsats mellom politiet og kommunen, og mellom offentlig, privat og frivillig sektor i forebyggingsarbeidet. Regjeringen har vektlagt Politiråd som en viktig kriminalitets-

forebyggende arbeidsform. Politiråd er et samarbeidsforum på strategisk nivå i politiet og kommunen.

I Stoltenberg II-regjeringens felles strategi for forebygging; Fellesskap – trygghet – utjevning understrekes det at:

«Ved å legge til rette for at folk er inkludert i samfunnslivet, gjennom arbeid, utdanning og bolig, legges grunnmuren i det kriminalitetsforebyggende arbeidet. Mye av det som gjøres i et velferdsperspektiv er kriminalitetsforebyggende, uten at en reduksjon av kriminalitet er tiltakenes eneste siktemål» (Forebygging, 2009:27).

For at arbeidet skal ha stor effekt, må det være en form for samarbeid og koordinere på tvers av etater og andre organisasjoner. Handlingsplanen for forebyggende kriminalitet (2013–2016) som viderefører den brede tilnærmingen til forebygging, ble lagt til grunn i den felles strategien for forebygging, med særskilt fokus på forebygging av barne- og ungdomskriminalitet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2013). Planen omfatter satsninger rettet mot barn og unge både som lovbrøtere og som kriminalitetsofre.

I St.meld.nr.42 (2004-2005) om Politiets rolle og oppgaver er presisert at politiet, i samarbeid med andre offentlige og private aktører, skal forebygge kriminalitet, og at hovedvekten skal legges på forebyggende virksomhet. Høy oppdagelsesrisiko og en effektiv straffesakskjede, dvs. nærhet i tid mellom det straffbare forhold, straffereaksjon og fullbyrdelse av denne vil etter regjeringens oppfatning ha forebyggende effekt. Etterforskning kan dessuten gi viktig kunnskap om kriminaliteten og de kriminelle, kunnskap som kan være viktig i en forebyggende innsats (St.meld.nr.42, 2004-2005).

3.3 Etterforskning og kartlegging

3.3.1 Politiets etterforskning av voldtekter

I en voldtektssak starter etterforskningen ved at politiet får kjennskap til at en voldtekt skal ha skjedd. Dette skjer som regel gjennom en anmeldelse. Etter Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven eller strpl.) § 224, iverksettes

etterforskningen «*når det er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold.*».

Etterforskningen skal videre gjennomføres i tråd med straffeprosesslovens § 226 og kravet om det «normative ideal» om objektivitet. Det følger av straffeprosessloven § 226, 3. ledd at «er en bestemt person mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham». Det følger av ordet «skal» at det foreligger en plikt til å søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham. Dette kommer frem i mål- og prioriteringsrundskrivet fra 2016, hvor Riksadvokaten klarlegger at objektivitetskravet er ufravikelig. Formuleringen av straffeprosessloven § 226 tredje ledd fra 1981 sees på som en lovfesting av objektivitetsprinsippet i norsk straffeprosess, og gjennom formuleringen i forarbeidene om at dersom det er prinsipperklæringer gis det uttrykk for at dette ikke innebar noen endring i norsk straffeprosess. Også etter den gamle straffeprosessloven fra 1887 finner vi juridisk litteratur som omtaler objektivitetsprinsippet i norsk straffeprosess (NOU, 2007:7:94-95).

Videre i straffeprosessloven finner vi § 55 a fjerde ledd som også formulerer objektivitetskravet. Polititjenestepersoner som etterforsker en straffesak plikter å etterforske i samsvar med pålegg fra påtaleansvarlig, slik at blant annet kravet til objektivitet blir overholdt (Politidirektoratet, 2020:10). Straffeprosessloven § 55 a fjerde ledd sier at påtalemyndighetens tjenestemenn skal opptre objektivt under alle sakens trinn, herunder etterforskning. Bestemmelsen ble tilføyd ved lovendring i 2013 (Prop.147L, 2012–2013). Objektivitetskravet i straffeprosessloven § 226 tredje ledd formulerer ikke direkte «å være objektiv» på samme måte som straffeprosessloven § 55 a fjerde ledd gjør. I 2016 ble en utredning til ny straffeprosesslov gitt til Justis- og beredskapsdepartementet (NOU 2016:24). Straffeprosessutvalget uttaler her om straffeprosessloven § 55 a at «*objektivitetsplikten under etterforskningen bør reguleres særskilt*» (NOU 2016:24:196). Objektivitetsplikten under etterforskning strekker seg utover plikten til påtalemyndigheten og den gjelder alle som utfører etterforskning på påtalemyndighetens vegne, herunder polititjenestepersoner.

I forarbeidene (Prop.147 L (2012-2013), pkt. 3.5.), til lovendringen av straffeprosessloven i 2013 presiserer lovgiver at det materielle sannhets prinsipp innebærer at målet med straffeprosessen er å komme frem til materielt riktige avgjørelser. Prinsippet skal ivareta rettssikkerhetshensynet og sørge for at skyldige dømmes og uskyldige frifinnes; (Rui (JV-

2014-382):401). I dette ligger det at saksbehandlingsreglene for straffesaker skal utformes slik at avgjørelsene kan tas på grunnlag av det som faktisk har skjedd. To bestemmelser i straffeprosessloven som er utslag av prinsippet er formuleringen av objektivitetskravet i straffeprosessloven §§ 226 tredje ledd og 55 a fjerde ledd (Rui, JV 2014:403. Et av hensynene bak objektivitetskravet er dermed at rettsavgjørelsene i straffesaker skal gjenspeile et materielt riktig resultat.

3.3.2 Beviskrav i straffesaker

Bevisbedømmelsen avgjør om beviskravet er oppfylt. I dag gjelder prinsippet om fri bevisbedømmelse. Det er opptil domstolen å avgjøre om beviskravet er oppfylt (Andenæs, 2009:164-166). Høyesterett uttalt følgende i Rt. 2005:1353) avsnitt 14: *«Bevisbedømmelsen beror ofte på en vurdering av flere momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. Det kreves ikke at hvert enkelt moment skal være bevist utover enhver rimelig tvil, så lenge det etter en samlet vurdering av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen»*. Begrunnelsen for bevisbyrden, uskyldspresumsjoen og beviskravet er tiltaltes rettssikkerhet, som også kan føre til å unngå feilaktige domfellelser.

Poenget med etterforskningen er å samle tilstrekkelig bevis som vil være avgjørende for domfellelse når en ferdig etterforsket sak eventuelt fremmes for retten, i tillegg til å avdekke at bevisene forspilles. Når det gjelder beviskrav i straffesaker er et viktig rettsprinsipp at enhver skal anses som uskyldig inntil det motsatte er bevist. Det vil si at er retten i tvil om skyldspørsmålet skal tiltalte frifinnes. Videre i en straffesak er det politiet som innhenter bevis gjennom etterforskning saken. Dette for at politiet skal kunne analysere og vurdere hele straffesaken i detalj for å avdekke uriktige og mangelfulle forklaringer og etterforskning. Deretter er det aktor sin oppgave å legge frem tilstrekkelige bevis for skyld. Til slutt skal forsvarer ivareta den tiltaltes rettigheter i saken.

Påtalemyndigheten har bevisbyrden for at vilkårene for straff er oppfylt. Bevisbyrden gjelder både de objektive og subjektive vilkårene for straff (Prop.62L, 2015–2016b). Beviskrav for at tiltalte kan idømmes straff, finner man også anerkjent i internasjonal rett. Dette kommer frem blant annet i Den Europeiske Menneskerettskonvensjon av 1950 art. 6 og FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966 art.14: Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettighetsloven, 1999). Bevisbyrden og beviskravet henger

derfor sammen med etterforskningen, og gjør at det stilles krav til at etterforskningen skal skaffe de nødvendige opplysninger som trengs for å avgjøre spørsmålet om tiltale, straffeskyld og fastsettelse av reaksjon, jf. straffeprosessloven § 226.

3.3.3 Innhenting og behandling av bevis

Når det gjelder innhenting av bevis, redegjør Riksadvokaten for at etterforskning ikke skal låses til en hypotese og videre forsøke å bekrefte denne uten å se andre forklaringer (Riksadvokaten, 2018:21). Det skal derfor opereres med flere hypoteser gjennom etterforskningen. Det vil si at en bevisstgjøring alene rundt hypotesebruk er ikke tilstrekkelig. Det ses som nødvendig å bruke hypoteser systematisk som et verktøy i etterforskningen (Riksadvokatens publikasjoner nr. 1 (2015) og nr. 3(2005)). Et eksempel på feil bruk av hypoteser knytter seg til å velge ut en hovedteori.

I NOU (2007:7) blir også hypotesebruk i forbindelse med objektivitetskravet redegjort for. I forhold til hypotesebruk skal det etterlyses holdepunkter som kan peke mot andre eller konkurrerende hypoteser og avvikende synspunkter i etterforskningen. Objektivitetskravet har også betydning for tolkningen av innhentede bevis, og når politiet skal foreta bedømmelse av troverdigheten til en forklaring, kan ikke vurderingen bare knytte seg til det som enten taler for eller mot et bestemt resultat (NOU 2007:7:95). Polititjenestepersoner kan dermed ikke unnlate å tolke bevis i frykt for hva tolkningsresultatene vil tilsi.

Avhør er en stor del prosessen hvor bevis innhentes i en etterforskning. Riksadvokaten legger i 2016 frem at kravet til objektivitet skal etterleves gjennom kvalitativt gode avhør hvor blant annet polititjenestepersonen(e) som gjennomfører avhøret unngår å påvirke forklaringene til de som avhøres (Riksadvokatens rundskriv nr. 2 (2016)). Å være objektiv som etterforsker stiller derfor krav om å ikke påvirke verken informasjonsinnhenting eller behandlingen av bevis uavhengig av den subjektive oppfatningen til polititjenestepersonene.

3.4 Bestemmelse for seksualforbrytelser i Norge og internasjonal rett

3.4.1. Bestemmelse for seksualforbrytelser i Norge

En viktig funksjon for lovgivning generelt og straffelovgivning spesielt er å opprettholde ro og orden i samfunnet. Lover og regler skal bidra til at samfunnet fungerer og at dets borgere er trygge. De skal gi uttrykk for normer, og virke vane- og moraldannende. Straff skal virke individualpreventivt og allmennpreventivt. Den skal ha den effekt at den opprettholder et ordnet samfunn hvor borgerne har vern mot overgrep, og dersom de blir utsatt for overgrep skal de ha muligheten for å få rettferdighet (Ot.prp.nr.90, 2003-2004). Det er viktig at voldtekts-lovgivningen gir uttrykk for holdninger som representerer et moderne samfunn, og som gir tilstrekkelig beskyttelse mot overgrepet. Samtidig er det tilsvarende viktig å forebygge at noen blir dømt for voldtekt på bakgrunn av falske anklager.

I Rt.1988 uttales det at «*med samleie i strafferettslig forstand er ifølge festnet teori og rettspraksis forstått at det mannlige kjønnslem helt eller delvis føres inn i den indre del av kvinnens kjønnsorgan - vagina - og ikke bare inn i skjedeåpningen – vulva*». Videre omtales samleie med sædutløsning som fullbyrdet samleie. Men i lovens forstand er ikke dette et krav for å gå inn under definisjonen av samleie.

Videre lyder bestemmelsen i straffelovens § 292² som følger:

- a) innføring av penis i skjede- eller endetarmsåpning,
- b) innføring av penis i fornærmedes munn,
- c) innføring av gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning, eller
- d) dersom lovbrøteren har fremkalt en tilstand som nevnt i § 291 bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

I punktet d) nevnes begrepet *seksuell omgang*. Seksuell omgang er avgrenset mot seksuell handling. Dette skilles ofte ut fra graden av intimitet og intensitet. Et vanlig eksempel på seksuell handling kan være beføling av bryster eller kjønnsorganer. Hvorvidt man skal si at

² Lovdata.no. *Kapittel 26. Seksuallovbrudd*. Hentet fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-11#KAPITTEL_2-11

beføling av et kjønnsorgan skal regnes som masturbasjon (og da seksuell omgang) eller som seksuell handling, avgjøres ofte ut fra bevegelsenes intensitet (Ot.prp.nr.22, 2008-2009).

Begreper som seksuell omgang, seksuell handling og seksuell atferd omtales i straffeloven kapittel 26 om seksuallovbrudd. Begrepene markerer seksualforbrytelses ulike alvorlighetsgrad.

Ved lovrevisjonen i 2000 ble det foretatt en omleggelse av begrepene med «Utuktig omgang», «utuktig handling» og «utuktig atferd» ble endret til «seksuell omgang», «seksuell handling» og «seksuell atferd» (Ot.prp.nr.28, 1999-2000). Tilfeller hvor det bare er utført en seksuell handling eller det er snakk om seksuelt krenkende atferd faller utenfor voldtekts-straffebudet. Her gjelder egne regler iblant annet straffeloven §§ 297 og 298. Siden seksuell omgang avgrenses nedad mot seksuell handling må dette skillet klargjøres. Seksuell handling omfatter de fleste tilfeller av seksuell trakassering som gir seg utslag i fysiske handlinger mot fornærmede. Typiske eksempler er beføling av en annens bryster eller kjønnsorganer.

Ifølge Høring - NOU 2008:4: *Fra ord til handling*, inkluderer begrepet seksuell omgang flere handlinger enn bare samleie.

Samleie er definert som: «vaginalt og analt samleie og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning». Seksuell omgang kan også innbefatte mer enn samleie, men avgrenses nedad til seksuell handling, som innbefatter beføling av kjønnsorganer eller bryster. Av rettspraksis følger det at alle former for masturbasjon omfattes av begrepet seksuell omgang. Likeså omfattes alle former for samleieliknende handlinger, for eksempel at en mann gnir sin penis mot en kvinnes mage. Innføring av fingre i vagina eller endetarmsåpningen vil også betraktes som seksuell omgang, likeså slikking av kjønnsorganer. Seksuell omgang må avgrenses nedad mot *seksuell handling* som er en mindre alvorlig kategori. Begrepet seksuell handling omfatter beføling av kjønnsorganer eller bryster. Grensen mellom seksuell omgang og seksuell handling trekkes etter berøringens grad av intimitet og intensitet (NOU, 2008:4, s. 18).

Samleie er definert i straffelovens § 206 og lyder slik: «Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Ved handlinger som nevnt i § 195 likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper» (Ot.prp.nr.22, 2008-2009).

3.4.2 Internasjonal rett som Norge er forpliktet til

I Norge har man ratifisert og forpliktet seg til en rekke ulike menneskerettighetskonvensjoner. Internasjonal rett har som hovedregel ikke direkte innflytelse i norsk rett og ved motstrid har norsk rett forrang. På tross av dette har folkerettslige forpliktelser stor innflytelse på hvordan man tolker den nasjonale retten. Man går derfor ut fra at norsk rett er i tråd med folkeretten, jf. *presumsjonsprinsippet*. Presumsjonsprinsippet inneholder en forutsetning om at norsk rett er i overensstemmelse med Norges folkerettslige forpliktelser. Det er et tolkningsprinsipp, som går ut på at domstolene skal søke å tolke nasjonal rett slik at den er i samsvar med folkeretten. Dette er mer presisert i (NOU 2002:12) som følger:

I norsk statsrett har man tradisjonelt stillet opp den lære at den interne rett presumeres å stemme overens med folkeretten. Vi kan betegne dette prinsipp for presumsjonsregelen. Men dersom det på tross av denne regelen må antas å være uoverensstemmelse mellom den nasjonale rett og folkeretten, skal den nasjonale rettsregel gå foran. Dette prinsipp kan kalles for kollisjonsregelen. Disse to regler antas å være forfatningsmessige sedvanerettsregler. Ved den nærmere utforming av presumsjonsregelen har man sondret mellom på den ene siden den folkerettslige sedvanerett og de alminnelige internasjonale rettsgrunnsetninger og på den annen side traktatretten. Den nasjonale rett skal forutsettes å stemme overens med sedvaneretten og de almene rettsgrunnsetninger. Men regler som bare er fastsatt i traktat, må derimot transformeres til intern rett gjennom særskilt nasjonal lovgivning for å bli bindende for de nasjonale domstoler.

At man skal tolke den nasjonale retten på den måten gjør at våre folkerettslige forpliktelser får effektivt gjennomslag. På denne måten kan man ved tolkningen i stor grad unngå motstrid (ibid.).

Menneskerettighetskonvensjonene, som er inntatt i norsk rett og i menneskerettsloven av 1999, gjelder som norsk rett, jf. menneskerettsloven § 2. Ved motstrid med annen lovgivning får disse konvensjonene forrang, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3 (Lov om styrking av menneske-rettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), 1999). Ved at Norge har

sluttet seg til flere internasjonale konvensjoner, gjør at staten har en menneskerettslig forpliktelse til å forebygge, beskytte mot og etterforske voldtekt. Blant annet trådte Europarådets konvensjon for å forebygge og bekjempe vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbulkonvensjonen) i kraft i Norge 1. november 2017. Videre ratifiserte Norge Europarådets konvensjon om vern av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk (Lanzarotekonvensjonen). Konvensjonen trådte i kraft i Norge 1. oktober 2018. Konvensjonene pålegger statene å utforme tiltak med sikte på å forebygge, etterforske, beskytte og utvikle politikk på feltet (beredskapsdepartementet, 2019).

Menneskerettigheter er grunnleggende rettigheter ethvert individ har. Konvensjonen trådte i kraft i 1953 og er en av konvensjonene som har størst betydning når det gjelder menneskerettighetsaspektet i straffeprosessen. De menneskerettighetene som har betydning for straffeprosessen kalles sivile og politiske rettigheter, og setter grenser for hva staten, herunder politiet, kan gjøre overfor et hvert individ (Fredriksen, 2018:31-33). I 1999 ble konvensjonen inkorporert gjennom menneskerettsloven (Menneskerettighetsloven, 1999). Det følger av menneskerettsloven § 1 at "lovens formål er å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett". Menneskerettsloven stadfester at EMK gjelder som norsk lov og "skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning", jf. §§ 3 og 2. Dette innebærer at politiet og påtalemyndigheten ikke kan gjennomføre etterforskningen på slik måte at den strider mot menneskerettighetene.

3.4.3 Forhold med norsk lov

At Norge har inkorporert internasjonal rett i egen lovgivning, vil dette beskrive et «dualistisk prinsipp». «Dualisme» betyr dobbelthet, som vil si at det foreligger to fenomener som er uforenlige med hverandre. I folkeretten er begrepet «dualisme» tradisjonelt blitt knyttet til en tankeretning som hevder at folkeretten og statenes interne rett utgjør ulike rettssystemer. Det vil si at det ene systemets rettsfaktorer ikke innvirker direkte som bestanddel i det andre. På strafferettens område er det enkelte unntak fra det dualistiske prinsippet. Konvensjonsbestemmelser som ikke er inkorporert i norsk lov og som er til ugunst for tiltalte, kommer ikke til anvendelse. Men konvensjonsbestemmelser som er til gunst for tiltalte får derimot direkte anvendelse uavhengig av om de er inkorporerte i norsk rett (Ot.prp.nr.45, 2002-2003).

I forbindelse med andre verdenskrig merket man behovet for et felles regelverk for å ivareta individers menneskerettigheter i Europa og i 1950 ble Den europeiske menneskerettighetskonvensjon vedtatt av FN. I Norge trådte konvensjonen i kraft i 1953 og ble i 1999 inkorporert som en del av menneskerettsloven. Grunnloven har flere bestemmelser når det gjelder grunnleggende menneskerettigheter. Til syne kommer det særlig i Grunnloven § 110 c som pålegger staten å respektere og sikre menneskerettighetene. Menneskerettsloven § 3 stadfester at dersom motstrid mellom en norsk bestemmelse og en menneskerettighetsbestemmelse, skal inkorporerte menneskerettigheter ha forrang. Forrangsregelen innebærer at «lovbestemmelser som strider mot menneskerettighetskonvensjonen § 2, skal vike» (NOU 1993:18 :170).

I 2014 fikk Grunnloven i kapittel E en utvidet rettighetsbetydning. Grunnlovens § 92 ble vedtatt med ordlyden; «*Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter*» (LOV-1814-05-17). Denne bestemmelse viser til Norges bindende traktater om menneskerettigheter. I dette legges til grunn det internasjonale menneskerettighetstraktater som et internasjonalt juridisk bindende dokument som stadfester rettigheter for individet og plikter for staten. Et annet formål er å gi tiltalte veiledning under forberedelsen av sitt forsvar. Kravet til individualisering må ses i sammenheng med og tolkes i lys av de krav som følger av EMK artikkel 6 nr. 3 a, som gir siktede rett til å bli «underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham». Det gjelder som nevnt ikke noe alminnelig krav etter straffeprosessloven eller EMK artikkel 6 om at det også må inntas en beskrivelse knyttet til de subjektive vilkår for straff.

Kapitel 4 Metode

4.1.1 introduksjon

I dette kapittelet skal jeg presentere metoden som er brukt i undersøkelsen. Jeg valgte å bruke en kvalitativ metode, og jeg vil først presentere kjennetegn, fordeler og ulemper med en slik metode og begrunne metodevalget. Etterpå vil det komme med en begrunnelse av utvalget av respondenter.

Videre vil det komme en detaljert beskrivelse av utformingen av undersøkelsesskjemaet som jeg har brukt. Det vil bli en gjennomgang av formuleringen av spørsmålene, i tillegg til begrunnelse av svaralternativene som følger de ulike spørsmålene. I neste delkapitlene vil selve gjennomføringen av undersøkelsen beskrives, i tillegg til presentasjon av antall på intervjupersoner som har besvart undersøkelsen. Til slutt kommer det et kort delkapittel om hvilke grep jeg har tatt med tanke på personvern. På sitt mest generelle omfatter metode alle mulige spørsmål forbundet med en undersøkelse eller analyse av en problemstilling. Metode spiller en sentral og viktig rolle i forberedelse, gjennomføringen og tolkningen av undersøkelser og analyser. Jeg skal her presentere en mer utdypende definisjon av metode, de to mest brukte metoder (kvantitativ og kvalitativ), samt svakheter og styrker ved disse metodene.

4.1.2 Metodeteori

Forskningsmetode skille seg fra andre metoder ved at den utføres etter vitenskapelige kriterier. En metode er «*en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og kommer frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder*» (Aubert & Alstad, 1985:196). Videre følger det av Knut Halvorsen at en metode er læren om de verktøy en kan benytte for å samle inn informasjon (Halvorsen, 2008:20). Han fremhever at gjennom bruk av ulike metoder kan man forbedre og skjerpe sin oppdagelsesevne slik at man lettere ser årsakene bak hendelser, meninger bak holdninger, interesser og meninger som ligger bak handlingen eller eventuelt samhandlingen samt

kollektive/sosiale struktureres betydning for individenes og gruppenes meninger og handlinger.

Ved å velge å undersøke virkeligheten på en systematisk måte tvinger mann seg selv til å bruke sansene sine på en mer disiplinert og gjennomtenkt måte, enn det som ellers er vanlig i dagliglivet. Hva forskeren oppdager og hvor stor tillit forskeren kan ha til resultatene vedkommende kommer frem til, vil likevel være avhengig av valg av både perspektiv og metode. Generelt kan man si at metodene man bruker innen samfunnsvitenskapen har som mål å *«samle inn, organisere, bearbeide, analysere og tolke sosiale fakta på en så systematisk måte at andre kan kikke oss i kortene»* (Halvorsen, 2008:21).

Metode er en fremgangsmåte og et redskap i møte med fenomenet man vil undersøke, som vil hjelpe deg til å samle inn informasjon og til å komme frem til ny kunnskap (Dalland, 2012:111). Metoden er altså et hjelpemiddel til å samle inn data, det vil si den informasjonen en trenger til å undersøke et fenomen. Designet er i det vesentlige rammeverket for innsamling, måling og analyse av data (ibid). Thagaard (2013:15) viser videre til at ved avgjørelser om hvilken fremgangsmåte som skal benyttes til innsamling av data, er det viktig med en systematisk tilnærming.

Det er mange framgangsmåter mann kan bruke for å skaffe seg kunnskaper om virkeligheten. Mann skiller mellom to hoved metoder, nemlig kvantitativ og kvalitativ metode. Kvalitativ metode kjennetegnes av at forskeren forsøker å innhente mye informasjon om et begrenset antall enheter (Johannessen mfl., 2010:104). Metoden er særlig hensiktsmessig dersom man ønsker en dypere forståelse av et fenomen, eller ved å finne kvaliteter eller spesielle kjennetegn og egenskaper ved fenomenet (ibid. s. 32). Videre innebærer kvalitative metoden å forstå den sosiale verden på den måten som det enkelte individ konstruerer den (Bryman, 2012). Kvalitativ metode kan for eksempel være dybdeintervju av enkeltpersoner eller observasjoner av bestemte situasjoner.

Kvantitativ metode egner seg best når man ønsker å sette seg inn i adferdsmønster i større grupper eller i hele samfunn. Denne metoden brukes ofte til å forklare gruppers adferd og rollemønster, mens kvalitativ metode brukes for å gå dypt inn i mindre gruppers forståelse av fenomenet. Med andre ord kan man si at kvantitative metoder brukes når man ønsker å undersøke mange enheter på få variabler for å få en generell forståelse av adferd for mange,

mens kvalitative metoder brukes for å undersøke få enheter, på mange variabler for å få en dypere forståelse av noen få. Likheten mellom både kvalitativt og kvantitativt orienterte metoder er at begge har økt kunnskap som formål. Dette gjennom å skape bedre forståelse av samfunnet og den verden vi lever i, ved å studere hvordan menneske, situasjoner, institusjoner og andre forskjellige forhold, fungerer i den store sammenhengen (Dalland 2017:52).

4.1.3 Metodiske styrker og svakheter

Silverman (2011) hevder at en av de store styrkene ved kvalitativ metode er at metoden bruker naturlig forekommende data til å undersøke respondentens meninger. Videre mener Sander (2021b) at fordelene med en kvalitativ metode (med uformelle intervju), sammenlignet med formelle intervju (kvantitative metode), er at intervjupersonene ikke blir tvunget til å tenke på en spesiell måte. De trenger heller ikke å ta hensyn til hvordan spørsmålene er stilt, men står fritt til å svare slik de selv ønsker. Det vil si at denne formen for intervju får ofte intervjuperson(en/ene) til å føle seg trygg og intervjuet blir dermed opplevd som en samtale, snarere enn som et avhør. På den andre side gjør den røde tråden igjennom hele intervjuet og en fast definerte mal for spørsmålene at intervjuet blir opplevd som seriøst og profesjonelt. I tillegg får forskeren belyst problemstillingen fra ulike synsvinkler og får mer helhetlig forståelse (Halvorsen, 2008:137).

Kvalitativ metode har også, i likhet med kvantitativ metode, blitt gjenstand for kritikk (Bryman 2012; Silverman 2011). Kvalitativ metode har blant annet blitt kritisert for at resultatene kan være vanskelig å gjenskape. Det argumenteres for at siden forskeren selv er det viktigste verktøyet ved innsamling av data, er det nærmest umulig å gjenskape en lignende studie for å se om resultatene hadde blitt de samme. Kritikken går også ut på at resultatene ikke kan overføres til større populasjoner når undersøkelsene for eksempel er basert på et fåtall observasjoner eller intervju. Av denne grunnen kan resultatene bli mindre generaliserbare enn ved en kvantitativ undersøkelse med store datasett (Bryman, 2012). Kvalitativ metode har også blitt kritisert for at resultatene kan bli påvirket av forholdet som forskeren utvikler med dem som studeres.

Videre hevder Sander (2021b) at et av de største problemene ved bruk av uformelle intervju (kvalitative metoder), er at klassifiseringen av informasjonen som er innsamlet kan by på store problemer og ta mye tid. Vanligvis vil forskeren åpne for en viss fleksibilitet, slik at

innsikt fra de første intervjuene fører til at forskeren omformulerer spørsmålene og endrer intervjuguiden. Ulempe med et fleksibelt opplegg i motsetning til et stivere opplegg (kvantitative metode), er at forskeren ikke får stilt samme spørsmål til alle intervjupersonene (Halvorsen 2008:137).

4.1.4 Dokumentstudier

I tillegg til kvalitativ metode med spørreskjema, har jeg valgt dokumentstudier som metode, fordi med utgangspunktet i dokumenter mener jeg å kunne belyse deler av problemstillingen. Dokumentanalyse er en systematisk analyse av eksisterende dokumenter andre har skrevet. Denne metoden egner seg når det ikke er mulig å fremskaffe primærdata, når det er ønskelig å finne ut hvordan ulike dokumentskaperne og eventuelt andre forskere har fortolket en situasjon eller et problem (Brinkmann mfl., 2012). Mitt hovedmål var å finne ut noe om hvordan sentrale aktører samt forskning har behandlet tema, hva er det som er blitt forsket på og hvordan. Slike dokumenter kan man bruke alene, eller de kan kombineres med andre kvalitative data.

Dokumenter kan identifisere aspekter ved fenomenene, og brukes til å se sammenhenger ved disse (Bratberg, 2014:9-149). Dokumentene jeg har brukt i denne oppgaven spenner fra stortingsmeldinger, via tekster hentet fra lovdata, til forskningsrapporter og tidligere masteroppgaver. Hensikten er å belyse grunnlaget og forståelsen de ulike dokumentskaperne har for å jobbe med voldtekt, blant annet i forhold til samfunnssikkerhet og rettssikkerhet.

Ved å lese offisielle norske domsforhandlingsprosess-dokumenter og beslektet litteratur ville jeg få mer inngående kunnskap om forskningsemnet og etablere et rammeverk for de empiriske dataene jeg samlet inn.

4.1.5 Utvelgelse av respondenter

I kvantitative undersøkelser er det vanlig å trekke respondenter tilfeldig, det gir et bedre grunnlag for en statistisk vurdering og fordeling av resultatet. For kvalitative studier er en mer rettet utvelgelsesprosess mer vanlig. Ved en kvalitativ undersøkelse ønsker man altså å sikre at de respondentene som velges faktisk har et forhold til problemstillingen og dermed kan

tilføre opplysninger som vil være av verdi for studien. For studien er det altså strategisk viktig at de riktige respondentene deltar. Forskeren velger først den målgruppen som kan tenkes å inneha den riktige informasjonen og deretter velges personer fra denne målgruppen (Johannessen mfl., 2010).

Innledningsvis ble det påpekte at jeg ønsker å finne ut om forebygging av voldtekt foregår på en måte som ivaretar tiltaltes eller allmenhetens trygghetsfølelse, og den tiltaltes rett til en rettfærdig rettergang, jf. Den Europeiske menneskerettskonvensjon, EMK Art 6, 1. ledd. Dermed ble det mer hensiktsmessig å ta kontakt med de som ble domfelte for seksuallovbrudd, som den primære målgruppe for undersøkelsen, idet hele gruppen har inngripen i. Tanken her var da å ta utgangspunkt i forskningsspørsmål del 2, og dermed belyse praksisen tilknyttet hvordan tiltaltes rettssikkerhet blir ivaretatt gjennom prosessen med politiets forebyggingsarbeid gjennom etterforskning.

Jeg har også gjennomført undersøkelse med politiet og helsepersonell, da disse er de første som er involvert i den initialfasen av etterforskning for å sikre bevisene. Tanken her var da å ta utgangspunkt i delproblemstilling 1 og 2, og dermed belyse praksisen tilknyttet det som blir lagt vekt på i politiets og rettsvesenets arbeid med å forebygge, etterforske og rettsbehandling av voldtektssaker. Dessuten hvordan politiets og helsevesenets praksis i møte med personer som er/kan ha vært utsatt for voldtekt er, og hva blir lagt vekt på. Undersøkelsen ble delt inn i tre nivå, som vist i tabellen under.

Tabell 1: Forskjellige nivåer av respondenter

Hvem/Kategori	Beskrivelse
Politibetjenter/-etterforskere	er de som innhenter informasjon som kan avsløre straffbare forhold. Informasjonene innhentes gjennom avhør av vitner og mistenkte, vurdering av tips fra publikum, undersøkning av åsted, ransaking av boliger, innsamling og gransking av tekniske spor, søking i politiets registre og gjennomgang av dokumenter.

<p>Helsepersoneller</p>	<p>Er i dette tilfellet de som har ansvar for identifisering av teknisk spor eller bevis. Helsepersonell har et døgnåpent mottak, som er plassert i egne lokaler i distriktene. Noen ganger kommer meldinger via telefon eller direkte oppmøte på legevakten, enten ved pasienten/pårørende eller det kan komme via politi. Deretter blir beredskapsteamet kontaktet (har 1 time responstid) av vaktleder ved legevakten som har innhentet nødvendige opplysninger om hendelsen. Er pasienten allerede kommet til legevakten, blir de tatt hånd om av legevaktpersonell inntil teamet er på plass på legevakten.</p>
<p>Domfelte/Tiltalte</p>	<p>Er de som blir funnet skyldig i å ha begått en straffbar handling av en domstol og dømes i den forstand at de blir satt i fengsel. Soningslengde kan variere i forhold til alvorlighetsgrad av handling. I enkelte tilfeller der man mener er feildømt, kan søke om gjenopptakelse av saken hos gjenopptakskommisjonen for å få saken prøvd på nytt.</p>

Blant respondenter har det vist seg å inkludere de som vanligvis ikke synliggjør sterke meninger i gruppen, altså de som blir dømt for litt mindre alvorlige seksualforbrytelser, slik som misbruk av stilling og seksuelle handlinger, som tafsing og lignende. Dette synes jeg det var bra for min oppgave, da disse kan mulig ha betydelig informasjon å bidra med og andre meninger om problemstillingen enn det som fremstår som hovedfokusområdet, som er voldtekt. På den måten mener jeg å ha sikret et variert og bredt datagrunnlag som gir et godt bilde av virkeligheten.

Når det gjelder politiet og helsevesenet arbeider begge disse to kategoriene med tematikken, men opererer på ulike måter. Hovedforskjellen mellom disse er på ansvarsområde. Likevel deler disse noen vanlige erfaringer når det gjelder forebyggende arbeid i voldtektssaker.

4.1.6 Uformelle samtaler

I tillegg til de to foregående innfallsvinkler har jeg også gjennom arbeid hatt flere uformelle samtaler med andre aktører slik som advokater, påtalemyndigheter, samt noen uformelle spørsmål direkte til noen kollegaer der jeg jobber som sivilt ansatt, som har henvist meg videre. Herfra fikk jeg henvisning til noen relevante nettkilder og andre kollegaer som jobber med tematikken, som kunne hjelpe meg med informasjonen jeg trengte for å utdype oppgaven min.

Jeg fant ut senere i oppgaven at noen informasjonen, spesielt direkte fra de som har vært gjennom denne type situasjonen var relevant, da jeg hadde lite kunnskap om denne prosessen. Dette kan forstås som en case, som etter (Yin, 2012) brukes i situasjoner der forskeren har liten kontroll over det som skjer, og når en ønsker å studere konteksten et fenomen har i den virkelige verden. Formålet med dette har vært å beskrive deler og helheter for å få en mest mulig fullstendig forståelse av den type lovbrudd. Yin, (2012) påpeker at en av casestudiens største fordeler er dens evne til å basere seg på et bredt datagrunnlag, der flere ulike former for kildemateriale kan benyttes - som for eksempel intervjuer, dokumenter og observasjoner. Tilnærmingen min er en kombinasjon av beskrivende og utforskende, der jeg kombinerer dokumentstudier, spørreskjema og uformelle samtaler.

4.1.7 Kvalitativ spørreundersøkelse

Som nevnt i foregående delkapittel finnes det i hovedsak to veier å gå når det kommer til valg av metode. En har den kvalitative, med grunnlag i forstående kunnskap, eller den kvantitative, som består av forklarende kunnskap. For å svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene, har jeg valgt å bruke en kvalitativ forskningsmetode, med spørreskjema kombiner med litteratur- og dokumentstudier som datainnsamlingsmåte.

Denne metoden er brukt i oppgaven for å innhente utdypende argumenter om den aktuelle tema, som underbygger data fra dokumentstudiet. I den kvalitative forskningen er man opptatt av informantenes meninger, selvforståelse, intensjoner og holdninger. Spørreskjema er innhentet fra utvalg politiet og helsepersonell, da disse er de første som er involvert i den initialfasen av etterforskning for å sikre bevisene. Hovedforskjellen mellom disse er på ansvarsområde. Likevel deler disse noen vanlige erfaringer når det gjelder forebyggende arbeid i voldtektssaker. Dette vil bli sett nærmere på i videre analyse.

Det ble valgt å stille de samme spørsmålene til de forskjellige respondentene, for å finne ut om politiets framgangsmåter i etterforskningsarbeid i forsøk å forebygge og ivareta siktedes rettssikkerhet mot voldtekts anklager. Med håp om å øke sannsynligheten for at de aktuelle respondentene skulle ta seg tid til å svare på undersøkelsen, ble det laget få og konkrete spørsmål til å gjelde bare det høyest nødvendige. Kvalitative spørreundersøkelsen inneholder:

1. 19 spørsmål til politiet
2. 14 spørsmål til helsepersonell
3. 20 spørsmål til domfelte for seksuallovbrudd

Det var ingen varierende svarløsning i alle spørsmålene slik som i kvantitativ forskning. Spørsmålene krever for eksempel at respondentene fra politiet svarer på vegne av etaten. Ifølge Sander (2021a) baserer kvalitative undersøkelser seg på små utvalg, fra 1 til 30 personer. Dette på bakgrunn av tids- og kostnadsfaktoren, men dette er ingen regel. Mann vil derfor aldri kunne få et representativt utvalg hvor det er mulig å generalisere resultatene. Utvalget er ikke representativt i forhold til populasjonen, men de er kategori-representative, som vil si at de er representative i forhold til de kategoriene vi forventer å finne informasjonen hos.

Jeg kom frem til å sende ut undersøkelsesspørsmålene til totalt 5 domfelte, og det ble tatt utgangspunkt i temaet og utformet en type spørreskjema med oversikt over de problemområdene som skal avdekkes. For å gjøre undersøkelsen mer oversiktlig, delte jeg den i tre nivå, som vist i tabellen 1 (Forskjellige nivåer av respondenter). På denne måten ble spørsmålene kategorisert, slik at det skulle være enkelt for respondentene å se sammenheng i spørsmålene og slik at det skulle være enklere for meg å stille rette spørsmål til rette respondenter.

Etter hvert som kontakten med domfelte vært opprettet med de som ønsket å stille til undersøkelsen, ble undersøkelsesspørsmålene sendt til de for besvarelse. Samtidig ble respondentene tilsendt en forespørsel om å svare på spørsmålene. Slik jeg tidligere var inn på, har jeg via nettverket mitt fått kjennskap til en innsatte, (informant nr.1) som videre har redet meg til andre innsatte og distribuerte spørreskjema til med innsatte.

4.1.8 Gjennomføring av datainnsamling

Hensikten med å benytte kvalitativ metode er å komme innpå personer eller fenomener man er interessert i å vite noe om, og innhente kunnskap gjennom tykke beskrivelser (Johannessen mfl., 2010:106). Tidlig i prosessen tenkte jeg at det var enkelt å få nok respondenter til å svare på spørreskjema ettersom voldtekt er et tema som hele samfunnet er opptatt av.

Utgangspunktet mitt var, som nevnt, å spre spørreskjema til flere ulike politidistrikter, advokater, domstoler og helsepersonell. Valg av spørreskjema som datainnsamlingsmetode ble gjort ut fra et ønske om å utdype informasjon og funn fra de andre innsamlede materialer.

Jeg hadde også ønsket å lage et skjema som er tilegnet til fengsel for innsatte som er dømt for voldtekt. Tanken var å henvende meg til noen fengsler og spørre om noen ville delta. På denne måten ville jeg koble resultater fra rettsapparater og helsepersonell med resultater fra innsatte. Dette ville gi meg et klarere bilde av hvordan rettssystemet har virket eller hva det har basert seg på for å domfelle en person. Etter en telefonsamtale med NSD og forklarte målet mitt og måten jeg vil rekruttere innsatte, var det ikke nødvendig med å søke om godkjenning via fengsel. Dette på grunn av at den informanten, nr. 1 jeg møtt var utenfor fengsel og den informanten vil lede meg til andre i samme kategori. Det hadde vært nødvendig å søke om godkjenning dersom jeg personlig skulle møte innsatte og dele spørreskjema til dem. NSD mente at den type rekrutteringsmetode via nettverk uten direkte møte med informantene er vanlig og trenger ikke tillatelse å gjennomføre. NSD gjør likevel oppmerksom på sikkerhet om personvern, altså å handle konfidensiell og anonymisere alle opplysninger som kan lede til gjenkjenning. Mitt mål og kjernen i studien er å undersøke rettsapparaters virkemåte overfor de tiltalte, og finne mulige årsaker til at det begås justismord/justisfeil i Norge og «*ikke å måle dem*» (Verhoeven, 2011:135).

Som ovennevnt i kapitlet, har jeg hatt uformelle samtaler/kontakt med både politiansette og helsepersonell. Ved denne undersøkelsen tok jeg direkte kontakt med mine kolleger i politiet som arbeider med etterforskning av saker. Når det gjelder helsepersonell, valgte jeg å sende e-post til helsepersonell ved overgangsmottak i Helse Vest. At jeg tok direkte kontakt med aktuelle politietterforskere, var viktig av hensyn til undersøkelsens reliabilitet. Dette gjorde kontakten lettere for meg siden jeg kunne kontakte de direkte på mitt arbeidssted, i stedet for å kontakte deres administrasjon for å kunne få tilgang til politietterforskeres kontaktinformasjoner.

4.1.9 Utfall av undersøkelsen

Det ble totalt sendt ut 5 eksemplar av undersøkelsesspørsmål med forespørsel om å stille til undersøkelsen, til domfelte. Med til sammen 5 utsendte eksemplar av undersøkelsesspørsmålene, ga utslag i 3 svar. Videre ble det utsendt to skjemaer til to ulike kontorer i vest politidistrikt og to spørreskjemaer til helsepersonell vest. Det ble også gjennomført uformelle samtaler med politietterforskere. Tabellen under viser av hvem som svaret på undersøkelsen.

Tabell 2: Oversikt over antall respondenter

Hvem (Kategori)	Antall spørreundersøkelser	Antall besvarelser av undersøkelsen
Politibetjenter/-etterforskere	2	2
Helsepersoneller	3	2
Domfelte	5	3
Uformelle samtaler	1.uavhengig advokat 2. etterforskere 1.politiadvokat	1. e-mail korrespondanse fra uavhengig advokat 2. Direkte samtale med etterforskere 1. e-mail korrespondanse fra politiadvokat

Informant (tiltalte) nr. 1 som er grunnen til at jeg ble interessert i å undersøke om forebygging av hendelser som voldtekter, som truer den enkeltes trygghetsfølelse i det norske samfunnet, foregår på en sikker og rettferdig måte. Jeg traff denne informanten etter at han hadde vært ute i permisjon. Denne informanten hadde nettopp vært og sonet halv parten av dommen og skal gjennomføre resten hjemmefra og har en tredjedel av dommen å sone. Det var i en tilfeldig samtale at vedkommende ble åpen og snakket om situasjonen hans. Det er denne informant som videre har henvist til andre informanter i samme situasjonen, og som da tok med spørreskjema til andre i samme situasjon som kunne svare på skjema. Denne informanten er av ikke etniske norsk opprinnelse og har fått dom på 4,8 år. Informant to er også av ikke norsk etnisk opprinnelse som fortsatt soner sin dom og skal sone siste halvdel av dommen på 12 måneder. Informant tre er av norsk opprinnelse, som soner siste del av dommen sin på 1,6 år. Alderen på disse er mellom 25 – 50 år gammel. Videre i oppgave vil jeg gi en kortfattet analyse og refleksjoner fra dette utvalget, hvor fokuset vil være på tiltaltes rettssikkerhet.

4.2 Validitet og reliabilitet

4.2.1 Reliabilitet

Med reliabilitet vil det si pålitelighet. Det er en spesifisering av om undersøkelsen viser den virkelige situasjonen og i hvilken grad resultatene kan etterprøves (Sander, 2021). Videre trekker Sander (2021) frem at reliabilitet måles på en skala som går fra høy til lav reliabilitet. Høy reliabilitet vil si at uavhengige målinger skal gi tilnærmet identiske resultat, altså at målene har små målefeil (Halvorsen, 2008:68). Dette vil med andre ord si at uavhengige målinger andre gjør av samme fenomen skal alltid resultere i at de kommer frem til ei tilnærmet identiske resultat eller konklusjon. Dersom andre forsker på det samme fenomenet og kommer ikke til samme resultat eller konklusjon, vil det si at resultatene og konklusjonen sin reliabilitet er lav (Sander,2021).

Reliabilitet er altså tilknyttet datas pålitelighet. Reliabilitet er dermed tilknyttet nøyaktigheten av data til undersøkelsen, hvilke data som brukes, den måte de innsamles på, og hvordan de bearbeides. Måter å avdekke grad av reliabilitet, kan for eksempel være ved å repetere undersøkelsen på to forskjellige tidspunkt. Dersom resultatene blir de samme, er dette et tegn på høy reliabilitet. Dette er en test-retest-reliabilitet. En annen fremgangsmåte er at flere

forskere undersøker samme fenomen. Dersom flere forskere kommer frem til samme resultat, betyr det høy reliabilitet (Carter & Lubinsky, 2015).

For å oppnå høy reliabilitet, altså at målingen gir tilnærmet identiske resultat, må de forskjellige leddene i måleprosessen være frie for unøyaktighet (Halvorsen 2008:68). Høy reliabilitet skal sikre data en pålitelighet som gjør de egnet til å klargjøre en vitenskapelig problemstilling. En tilfredsstillende reliabilitet er en nødvendig forutsetning for at data skal kunne brukes til å teste en hypotese som er oppstilt. Men det er ikke en tilstrekkelig forutsetning, da dataene i tillegg må være valide, altså relevante for problemstillingen. Dette kan antagelig være problematisk dersom forskere bruker data som er innsamlet av andre, kanskje for andre formål enn det en skal forske på. Høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet (Halvorsen 2008:68).

4.2.2 Validitet

En studies kvalitet bedømmes utfra oppnådd validitet og reliabilitet. Validitet i forskning handler i utgangspunktet om studiens gyldighet. Validiteten viser om undersøkelsen virkelig måler det den har til hensikt å måle (Lund, 2002). Det vil si at den skal måle om de svarene forskeren har, svarer på det som var ment å svare på, om forsker har fått ønsket svar og om forskeren har trukket sine konklusjoner fra relevante data. Data er ikke selve virkeligheten, men representasjoner av den. Et sentralt spørsmål er da hvor godt, eller relevant, data representerer fenomenet. Lund (2002) refererer til Cook og Campbell (1979) som skiller mellom fire ulike typer validitet. Det skilles mellom forskjellige former for validitet, mellom annet *begrepsvaliditet*, *statistisk validitet*, *ytre* og *indre validitet* (Cook & Campbell, 1979). Statistisk validitet kan oppnås hvis en påvist statistisk sammenheng er signifikant og ikke tilfeldig. Begrepsvaliditet viser til overensstemmelse mellom teoretisk begrep og operasjonalisert definisjon. Ytre validitet angir generaliserbarheten utover den spesifikke populasjonen i studien. Indre validitet omhandler kausale sammenhenger og slutninger. Til hvert av validitetsbegrep er det formulert ulike "trusler", dvs. feilkilder som kan påvirke muligheten for å oppnå valide resultat (Lund, 2002).

Det er videre slik at det vil under formulering av problemstilling og tolking av innsamlede data, oppstå validitetsproblem. Ifølge Halvorsen (2008:67) oppstår validitetsproblemet «fordi

forskeren befinner seg på to plan, nemlig teoriplanet når han skal arbeide med å formulere problemstilling og tolke resultatene av en empirisk undersøkelse, og på empiriplanet når han skal samle inn og behandle data». Han trekker videre frem at utfordringen blir å samle data (opplysninger) som er relevante for den problemstillingen en arbeider med. En bør da bruke sin oppfatning og argumentere for sitt standpunkt, siden en må være forbered på at operasjonalisering av det teoretiske begrepet vil møte diskusjon og kritikk. Det er i så fall lurt å vurdere validiteten ved å lese problemstillingen og så sjekke at den svares på med de metodene som er valgt og beskrevet.

Validiteten i kvalitative forskning som har en mer åpen tilnærming, der en i utgangspunktet ikke bruker antall data (målbare variabler), men av testdata, sikrer en gjennom å være saklig og pålitelig i sin bruk av metodene for datainnsamling og analyse av dataene (Halvorsen, 2008:72). Det er nettopp denne metoden som er brukt i denne oppgaven. Det ble laget åpne spørsmål som ikke kan skapes, der intervjupersonene kunne svare fritt uten å tenke på en spesiell måte. Videre, Yin (2018) forklarer at det er tre typer forskjellige validitet eller «tester» som kan styrke studien og dataene man henter inn, nemlig konstruert validitet, intern validitet, og ekstern validitet. Ekstern validitet bygger på om man kan generalisere utover selve studien (Yin 2018). Her spiller selve problemstillingen en viktig brikke for om man kan generalisere riktig, og dermed gi oppgaven ekstern validitet (Yin, 2018). I en enkeltstående case-studie anbefales det å bruke teoretisk generalisering for å oppnå stor grad av ekstern validitet. Ekstern validitet skapes derfor ved at man har en god problemstilling som beskriver godt det man ønsker å finne ut, samtidig som at man bruker et undersøkelsesopplegg som passer godt med problemstillingen (Yin, 2018). I denne studien blir det brukt teoretisk generalisering for å skape ekstern validitet. Man snakker om generalisering når studie kan gi en overførbarhet til andre intervjupersoner, kontekster og situasjoner (Kvale & Brinkmann, 2015). Thagaard (2002:184) påpeker at det som i så fall forsøkes/ønskes overført fra en sammenheng til en annen er en fortolkning som tåler «rekontekstualiseringens overgang». Grunnlaget for generalisering gjøres på bakgrunn av forventninger om fremtiden basert på tidligere erfaringer. Mine forskningsfunn er ikke generaliserbare i statistisk forstand, men det kan være at mine funn vil kunne virke som indikatorer på at det finnes rettsapparatets svikt i system og at noen ganger kan man få feil dom.

4.2.3 Forskningsetikk

Det er mange aspekter som må tas i betraktning under forskning, blant annet etiske retningslinjer.³ Det vil si at forskningsprosjektet må være etisk forsvarlig, og unngå uheldige konsekvenser for enkeltindivider eller samfunnet. (Bryman, 2012) oppfordrer forskere til å respektere og opprettholde anonymiteten og personvernet til de som deltar i forskningsprosessen ved å holde personlig informasjon så konfidensiell som mulig. Det er en kompleks utfordring for en forsker å garantere absolutt anonymitet, og det som er viktig for forskere er derfor å gjennomføre studiene med største følsomhet ved å bevare deltakernes verdighet og ikke skade dem på noen måte under hele forskningsprosessen (Basit, 2010:56). Med disse rådene har jeg opprettholdt personvernet og anonymitet til informantene ved å ikke bruke noen navn, men bare referere til dem som mann/han eller kvinne/hun fra den yrkesgruppen de representerer.

For spørreundersøkelser og intervjuer stilles krav i personopplysningsloven til enten skriftlig eller elektronisk samtykke, der informanten forstår og av fri vilje ønsker å delta i undersøkelsen, og godtar hvordan forskeren behandler opplysningene (Jacobsen, 2015). Forskningsetiske retningslinjer har til hensikt å verne om informantene, der forskningsprosjekter som inkluderer behandling av personopplysninger er meldepliktige (Thagaard, 2013). I forhold til dette meldte jeg inn spørreskjemaundersøkelsen til Norsk senter for forskningsdata (NSD), som er personvernombudet for forskning. Denne søknaden ble godkjent i forkant av innsamling og behandling av data.

Det er tre sentrale etiske retningslinjer for studier som omhandler personopplysninger (Kvale & Brinkmann, 2015; Thagaard, 2013). Den første retningslinjen handler om informert samtykke, der forskningsdeltakerne gis informasjon om undersøkelses formål og framgangsmåter, i tillegg til en beskrivelse av hva deltakelse innebærer. Det gis også informasjon som sikrer at deltakelsen er frivillig og at informantene kan trekke seg når de måtte ønske (Cohen mfl., 2011; Thagaard, 2013).

³ De nasjonale forskningsetiske komiteene - <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/> og NSD - Norsk senter for forskningsdata - <https://www.nsd.no/om-nsd-norsk-senter-for-forskningsdata/>

Den andre retningslinjen handler om konfidensialitet, som berørt over. Dette går ut på at data som kan identifisere deltakerne ikke avsløres og at informantens identitet anonymiseres i oppgaven (Kvale & Brinkmann, 2015). Informasjoner om dette har jeg også gitt i samtykkeskjemaet, og har tatt hensyn til deltakernes utsagn ikke kunne føres tilbake til dem som enkeltpersoner. For å opprettholde informantens anonymitet i oppgaven som helhet, omtales de ulike aktørene som *representant for en rolle*, henholdsvis «politiet» eller «helsepersonell», «politiadvokat», «tiltalte» osv.

Den tredje etiske retningslinjen er tilknyttet hvilke konsekvenser det har for informantene å delta i studien. Dette vil si at jeg som forsker har et ansvar for å ikke skade eller utnytte eventuelle sensitive opplysninger som informantene oppgir (Kvale & Brinkmann, 2015). Det innebærer at jeg må anonymisere informantens identitet, også i lagring og gjenbruk av data. Data skal oppbevares forsvarlig i en tidsbegrenset periode og slettes ved avslutning av prosjektet (Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, 2018; NESH, 2016).

Spørsmålene som ble laget til denne oppgave, krever ikke at man oppgir personlig opplysninger. Det som kunne vært utfordring her dersom ingen informanter ville svare på spørreskjema

4.2.4 Personvern

Virksomheter rundt omkring i Norge behandler hver dag store mengder informasjon om ansatte, jobbsøkere og kunder med mer. Informasjonene må da håndteres konfidensielt. Derfor har Norge en lov om behandling av personopplysninger, og den kalles personopplysningsloven. Loven slår fast blant annet at en har meldeplikt til Datatilsynet dersom en skal behandle personopplysninger med:

1. elektroniske hjelpemidler eller
2. opprette et manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger (personopplysningsloven).

Ifølge Datatilsynet⁴ er personopplysninger alle opplysninger og vurderinger som kan tilknyttes enkeltperson. Typiske personopplysninger er navn, adresse, telefonnummer, e-post og fødselsnummer. Et bilde regnes også som en personopplysning dersom personer kan gjenkjennes, samt kan lydopptak være personopplysninger selv om ingen navn nevnes i innspillingen. I tillegg er biometri slik som fingeravtrykk, hovedform (for ansiktsgjenkjenning) også personopplysninger. Tabellen nedenfor viser en definisjon av personopplysninger.

Tabell 3: *Personvernforordningen artikkel 4*

Personvernforordningen artikkel 4: Personopplysninger er «enhver opplysning om en identifisert eller identifiserbar fysisk person («den registrerte»); en identifiserbar fysisk person er en person som direkte eller indirekte kan identifiseres, særlig ved hjelp av en identifikator, f.eks. et navn, et identifikasjonsnummer, lokaliseringsopplysninger, en nettidentifikator eller ett eller flere elementer som er spesifikke for nevnte fysiske persons fysiske, fysiologiske, genetiske, psykiske, økonomiske, kulturelle eller sosiale identitet»

Kilde: Lovdata (2018)

For denne ble spørreundersøkelsen av de tre domfelte gjennomført gjennom en type spørreskjema, som vist i vedlegg 2. Ved gjennomføring av spørreundersøkelsen, la jeg stor vekt på forskningsetisk hensyn i forhold til personvern og behandling av datamaterialer. I forbindelse med spørreundersøkelsen sendte jeg ut et informasjons- og samtykkeskjema, som det følger av vedlegg 1. Ved uformell samtaler via telefon eller e-mail, har jeg spurt om personen frivillig kunne uttale seg, og jeg fikk deres samtykke for det. I tillegg til at de domfelte aksepterte undersøkelsen gjennom spørreskjema, hadde jeg i forkant kontaktet Norsk Samfunnsvitenskapelig Datateneste (NSD). Jeg beskrev oppgaven, og så sendte jeg inn meldeskjema for å få mitt opplegg godkjent. Etersom jeg måtte bruke ekstra tid på oppgaven, måtte jeg sjekke med NSD igjen om det er behov for et nytt innmeldingsskjema som skal sendes. NSD ga meg oppfyllende forklaring med retningslinjer, blant annet at dersom jeg skal ha innsatte/tiltalte som utvalg, minner de om at all forskning på innsatte (og ansatte) må godkjennes av Kriminalomsorgen før oppstart. Godkjenning måtte da innhentes fra den

⁴ <https://www.datatilsynet.no/personvern-pa-ulike-omrader/kundehandtering-handel-og-medlemskap/digitale-tjenester-og-forbrukeres-personopplysninger/>

regionale Kriminalomsorgen som er aktuell (Kriminalomsorgen region sør, sørvest, vest, øst eller nord) og lastes opp under fanen Tillatelser. Dette var ikke aktuelle siden jeg da hadde endret rekrutteringsmåte av disse. Viser til tidligere i avsnitt 4.1.8 «Gjennomføring av datainnsamling». Siden hele utgangspunktet med casen som jeg i tidligere versjonen av oppgaven var tatt bort, måtte jeg ha en ny samtale med NSD. Etter samtale ble det avklart at «Du forteller at du aldri har startet behandling av personopplysninger i prosjektet. Etter endringer i prosjektopplegget er det klart at du går bort fra planen om å behandle personopplysninger, og skal gjennomføre prosjektet anonym. Vi sender derfor en bekreftelse på at meldeskjemaet avsluttes.» (svar på e-post fra NSD 03.02.22).

For å ytterligere sikre anonymitet, måtte jeg utelukke navn og stedshenvisninger da jeg transkriberte undersøkelsen. Dette ble gjort ved å klassifisere respondentene som Informant 1, informant 2 og informant 3. Når det gjelder uformelle samtaler med politiet og helsevesen, har jeg klassifisert dem som Politietterforsker 1 og Politietterforsker 2, og så Helsepersonell 1 og Helsepersonell 2. Ved å gjøre dette på den måten, gjorde det lettere for meg å kunne jobbe videre med analysen, samt sørge for at materialet ikke vil kunne føre til gjenkjenning. Alle opplysningene og svar fra både spørreundersøkelsen og uformelle samtaler var det bare jeg som hadde tilgang til, og disse ble behandlet konfidensielt i tråd med personopplysningsloven, samt godkjenningsbrevet fra NSD.

Det kan også nevnes at i denne oppgave ble det ikke laget spørsmål som krever personlige opplysninger fra informantene. Materiale som ble innhentet i forbindelse med arbeidet ble behandlet konfidensielt. Informantene ble anonymiserte slik at personer ikke kunne gjenkjennes av eventuelle lesere. Informantene ble informert om dette, slik som det følger av vedlegg 1.

Kapitel 5 Funn, teoretiske refleksjoner og interaksjonsanalyse

I dette kapitlet vil jeg presentere resultat fra undersøkelsene som belyser problemstillingen min. Jeg vil presentere funn fra hver enkelt av delstudiene slik de er behandlet i oppgaven. Tema i dette kapitlet svarer egentlig på problemstillingen: *Hva gjøres i håndtering av voldtektssaker for å forebygge justisfeil, for å ivareta individets rettssikkerhet og fremme samfunnssikkerhet?*

5.1 Temapresentasjon og refleksjoner del 1

Hva blir lagt vekt på i politiets og rettsvesenets arbeid med å forebygge, etterforske og behandle voldtektssaker?

5.1.1 Kartlegging og sikring av biologisk spor

Helsepersonellovens § 31 regulerer opplysningsplikten til nødetatene (lovdata.no, 2000). Helsepersonell pålegges her å varsle politi dersom slik varsling er nødvendig for å avverge alvorlig skade på person. Etter anmeldelse skal politiet lage en vurdering om det skal iverksettes etterforskning eller om det foreligger en henleggelse. Dersom etterforskning skal iverksettes, må politiet prøve å finne ut hva som har skjedd og om det finnes bevis for det som er skjedd. Politiet plikter å være objektiv under arbeid med etterforskning. Dette vil si at politiet må søke etter bevis for å kunne ta ut tiltale. Dette foregår ved at politiet snakker med fornærmede, identifiserer gjerningssted og finner eventuelle vitner som kan si noe om saken.

I likhet med politiet skal helsepersonellet kartlegge og situasjon rundt anmeldelse om voldtekt. Det kommer frem i Handlingsplan mot voldtekt (beredskapsdepartementet, 2012-2014:21) at «*et velfungerende overgrepsmottak kan være helt avgjørende for oppklaringen av en voldtektssak*». Formålet med arbeidet som gjøres i den innledende fasen, har stor betydning for den videre etterforskningen av sakene. Det er blant annet utarbeidet tiltakskort som skal øke kvaliteten på etterforskningen i den innledende fasen (Politidirektoratet, 2016 Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet).

Å sikre bevis er et viktig moment i etterforskning. Informantene i politiet forklarer at måten dette gjøres på varierer noe fra sak til sak, alt etter hvor det har skjedd, når det har skjedd, osv. Det kan hende det ikke er noe åsted med opplysninger, da det kan ha skjedd for lang tid siden, stedet er endret, eller fins ikke mer. Men optimalt, så blir åstedet sperret av og videre undersøkt av kriminalteknikere fra politiet. Politiet beskriver videre hva som skal sikres;

- Åstedet; hvor den straffbare handlingen har funnet sted
- Fornærmede; sikring av spor på fornærmede
- Elektroniske spor; mobiltelefon, data (bilder, kommunikasjon, osv.)

- Taktiske undersøkelser; avhør av vitner, osv.
- Eventuelt siktede; sikring av spor (Politi informant 1).

I likhet med politiet, har helsepersonell også en ledende rolle i bevissikring. Her skal det sikres bevis i henhold til de nasjonale retningslinjer for sporsikring. Helsepersonell har et beredskapsteam består av lege og sykepleier som er sammen med pasient hele tiden når de er i mottaket. Helsepersonell beskriver det som utføres:

En medisinsk og en rettsmedisinsk undersøkelse og sporsikring av funn, skadedokumentasjon, fotografering av funn og tøy sikres etter utarbeidede retningslinjer. Pasient blir alltid kontaktet etter 6 mnd. Hvis ikke saken er anmeldt. Sporsikret materiale oppbevares i mottaket i 2 år. Deretter blir sporsikret materiale destruert etter angitte retningslinjer (Helsepersonell informant 1).

På bakgrunn av problemstillingen min, var det viktig å finne ut hvilken erfaring politiet har når saken anmeldes lang tid etter hendelsen. Dette for å få klargjøring om det er en mulighet for å spore tilbake bevis. Politiet uttalte det på følgende måte;

Dette er vanskelig å svare på. Når det gjelder taktisk informasjon fra vitner, osv., så vet vi at minnet er skjørt og at informasjonen gradvis svekkes med tiden. Derfor er tidsaspektet viktig. Det samme gjelder elektroniske spor, hvor eksempelvis aktive teledata blir lagret inntil 90 dager hos teleleverandør. Passive data opptil en måned avhengig av hvilken teleleverandør. Videobilder fra overvåkingskamera lagres gjerne bare i 7 dager. Fingeravtrykk, DNA, osv. blir svekket med tid, slitasje på grunn av vær, temperatur, osv. Bilder og annen informasjon på mobilen kan bli slettet. Spor på kropp og klær svekkes eller tapes helt ved vask. Dette er indikasjon på at det er viktig at politiet så tidlig som råd får kunnskap om et eventuelt straffbart forhold, slik at man kan komme i gang med etterforskningskrittene så tidlig som råd (Politi informant 2).

At det kan ta flere dager før det opprettes etterforskningsplan kan være problematisk av flere årsaker. Mye av grunnen til dette er at den kritiske informasjonsinnhentingen og påfølgende beslutningstaking skjer i umiddelbar nærhet til handlingen. Videre er etterforskningen svært sårbar for fallgruver og beslutningsfeil i den initiale fasen (Politidirektoratet, 2017).

Tidspunktet for opprettelse av etterforskningsplan bør derfor betraktes i forhold til det

Rachlew (2009) beskriver som «the ratification error». Med etterforskningen som utgangspunkt har straffesakskjeden en tendens til å ratifisere feil som begås på et tidlig tidspunkt i etterforskningen. Videre påpeker Rachlew (2009) at sannsynligheten for å oppdage og korrigere feilen reduseres betraktelig i takt med saksbehandlingstiden. For å styrke beslutningsgrunnlaget og objektiviteten i etterforskningen er det derfor helt sentralt at etterforskningsplanen utarbeides så tidlig som mulig.

Som det på pekes i de utsagnene over, vises det at tidligere igangsatt av etterforskning er viktig dersom man skal ha god effekt. Avhøret av fornærmede har stor betydning for hvordan politiet jobber med saken. Taktisk bevissikring og vurderinger, tid og tekniske spor kan ha sentrale momenter i seg selv. Hos politiet er dette ikke en enkel oppgave å vite hva er overbevisende bevis/indisier som kan brukes til å dokumentere at hendelsen har skjedd og beskrives på følgende måte;

Det er ofte vanskelig å skaffe tilstrekkelig bevis. I mange av sakene er forklaringene til impliserte viktige bevis. Spor fra en annen på fornærmedes kropp kan bortforklares med at samleiet eksempelvis var frivillig. Skal man dokumentere og bevise voldtekt, så trenger man å dokumentere at den seksuelle handlingen ikke var frivillig. Her vil skade på fornærmede og eller siktede kunne være avgjørende (Politi informant 1).

Utsagnet viser at voldtektssaker kan være svært krevende saker å etterforske, da bevisene er ofte begrenset til forklaringer fra tiltalte og fornærmede. Dette kan være fordi at det mangler vitner eller voldtekten anmeldes lang tid etter den er begått. Med dette var da også viktig for meg å finne ut om voldtekt kan bekreftes av medisinske undersøkelser og hvordan dette følges opp. For politiet handler det om å knytte eksempelvis sæd fra mannen til kvinnen – analt, oralt, osv. I tillegg handler det om å sikre eventuelle skader på kroppen; sår, blåmerker, brudd, osv. Så må en undersøke om de nevnte skadene er forenlig med hva som blir forklart. Eksempelvis:

Dersom man finner en brukket arm, så kan det skyldes mange ting. Her blir forklaringene til impliserte og andre viktig, så må en undersøke om de nevnte skadene er forenlig med hva som blir forklart og da spesielt vitneforklaringer (Politi informant 2).

Videre mener helsepersonell at det er viktig å få sikret spor så raskt som råd, helst like etter hendelsen. Dette gjøres ved blant annet at det tas prøver med tanke på smitte ved seksuell kontakt, dersom det påvises smitte kan dette bekrefte kontakt, selv om det ikke er ofte at det er smitte ved seksuell kontakt. Helsepersonell ser også nødvendighet av en rask kontakt med mottaket og mener at;

Rask etter en voldtekt (innen 1-3 døgn), uten å dusje, spise, drikke eller lignende, sikrer best mulige spor som for eksempel, DNA og sæd. Er politiet samtidig involvert, kan de sikre spor på åstedet. Er saken anmeldt sendes journalen til DRK (Den Rettsmedisinske Kommisjon) for kvalitetssikring av spor/skadedokumentasjon (Helsepersonell informant 2).

Igjen var det viktig å finne ut noe om den konkrete etterforskning som gjøres for å sikre bevis i saker hvor en anmeldelse kommer lenge etter at en hendelse skal ha skjedd, og hvor dert kan være mangel på både teknisk og fysisk bevismaterialer. Til dette legger politiet til at vennekreter, altså personer som kjenner partene kan ha stor betydning i informasjonsinnsamling om hendelse. Politibetjent 2 uttaler seg følgende;

Det kan være personer som var sammen med fornærmede eller mistenkte like før eller etter hendelsen skal ha funnet sted. Det kan være personer som de har vært i kontakt med gjennom telefonsamtale, sms, osv.

Informasjoner som presenteres her, gir en type forståelse for at etterforskning av voldtekt saker ikke er en lett oppgave. her ser et klart tegn på at de implisert, spesielle vitner forklaringer kan ha stor betydning i arbeid med disse sakene, da det ofte i disse sakene finnes hovedsakelig to personer, altså fornærmede og mistenkte. Dette gir et grunnlag for å spørre om dette er godt ivaretatt gjennom arbeid der det ofte ikke ligger andre tekniske bevis som kan bidra til å avklare saker? Med henvisning til tidligere eksempler vi har sett tidlig i oppgaver, kan det ikke utelukkes at svikt i systemet kan forekomme, noe som skyldes av ulike årsaker. Jeg vil senere i analyse i del to, se på om det finnes sammenhengs årsak i det respondenter beskriver opplevelse av dette.

5.2 Beviskrav i straffesaker

Hvordan er politiets og helsevesenets praksis i møte med personer som er/kan ha vært utsatt for voldtekt, og hva blir lagt vekt på her?

5.2.1 Bevisbedømmelse

I straffesaker kreves nærmest sikkerhet, nær 100 % sannsynlighet. Beviskravet⁵ er skjerpet, slik at det kreves en kvalifisert (100 %) sannsynlighet for at et bevisresultat skal kunne legges til grunn. I sivile saker kreves det vanligvis ikke mer enn at noe er mest sannsynlig, det vil si at det er mer enn 50 % sannsynlighet for dette faktum. Det strenge beviskravet fører til at mange saker om seksuelle overgrep blir henlagt på grunn av manglende bevis. Dermed tilrådes og oppfordres de som blir utsatt for en slik straffbar handling, å oppsøke bistand hos politiet, lege eller overgrepsmottak for å få sikret biologiske bevis, som senere vil kunne underbygge deres påstand. Det er med andre ord slik at en kan få sikret bevis på et tidlig stadium, og dermed øke sjansen for at overgriperen må stå til ansvar.

Det har også vært viktig for meg å finne ut om grunnen til at de fleste voldtektssaker presenterer i stor grad den kvinnelige gruppe i samfunnet. Man hører sjeldent at en kvinne er dømt på grunn av voldtekt. Man kan da spørre seg om voldtekt går kun den ene retning, men ikke den andre. Av denne grunnen har jeg stilt følgende spørsmål om det er grunn til å tro at det ene kjønn mer enn det andre blir trodd. Politiet uttrykker vanskelighet med dette;

Det har jeg ikke godt nok grunnlag for å si noe om. Da måtte jeg ha undersøkt nærmere.. Samtidig kan jeg kanskje luften tanken om at kvinner som den svake part oftere blir trodd enn mannen. Det er egen oppfatning og trenger ikke nødvendigvis stemme med forskningen. Det jeg kan si og som holder forskningsmessig vann, er at alle som jobber med en sak blir påvirket. Den som forteller den første historien, har lettere for å bli trodd. Dette tar vi høyde for ved bla. å utarbeide hypoteser om hva som kan ha skjedd, og sjekke ut disse (Politibetjent 1).

⁵ Snl.no. beviskrav. Hentet fra <https://sml.snl.no/beviskrav> [Oppsøkt 17.01.2022]

Videre med henvisning til artikkelen, *Vold og voldtekt i Norge, En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (Thoresen & Hjemdal, 2014), mens helsepersonell 1 uttaler seg om dette;

I det norske samfunnet er tradisjonell overvekt av kvinner som blir utsatt, og en kan derfor anta at det i noe større grad kan være at kvinner blir trodd enn menn i slike saker (Helsepersonell informant 2).

Utsagnene over kan muligens fortelle oss noe om holdning og objektivitetsprinsippet i etterforskning. Kravet til objektivitet er en ufravikelig rettsikkerhetsgaranti for all straffesaksbehandling, også under en eventuell irettføring. Den skal aktivt ivaretas av alle som er involvert i politiets og påtalemyndighetens straffesaksarbeid. En objektiv tilnærming verner ikke bare den mistenkte, men er en forutsetning for at etterforskningen blir så pålitelig at den kan danne grunnlag for korrekte beslutninger og en adekvat rettslig behandling (Rundskriv nr. 3/2018, Riksadvokaten, 2018:22). Det er også nedfelt i loven, herunder i strpl §226 tredje ledd, strpl §55 fjerde ledd, og EMK art. 6.

At etterforskningen skal være objektiv vil si at følelser, empatier og usaklig påvirkning ikke styrer saksbehandlingen (Riksadvokaten, 2018:21). Det er viktig å holde objektiviteten i alle deler av etterforskningen, da dette er vesentlig for at rettsikkerheten skal kunne ivaretas (Hamremoen, 2015:200). Samtidig er det viktig å holde objektiviteten for å kunne finne sannheten, og leve opp til sannhetsidealet slik at rett person dømmes på bakgrunn av rett faktum (Kjelby, 2015:84-87). Saksbehandlingstid og effektivitet i etterforskning er derfor viktig og gir ofte høy oppklaring og bør derfor settes søkelys på. Samtidig skal ikke effektiviteten gå på bekostning av kvaliteten i etterforskningen (Riksadvokaten, 2018:20-21). Objektivitets-prinsippet er en del av denne kvaliteten, og kan bidra til å hindre justisfeil.

5.3 Temapresentasjon og refleksjoner del 2

5.3.1 Informantpresentasjon

Det går fram av kapittel 4 at i den spørreundersøkelsen som jeg har gjennomført blant de informantene som er blitt domfelte for seksuallovbrudd, er det 3 informanter som svarte på undersøkelsen. Selv om jeg stilte 20 spørsmål til denne gruppen, og jeg fant minst to svar av mer interessant og dermed mest relevant for denne avhandlingen, fikk jeg iallfall innblikk i deres opplevelse av det norske rettssystem. Jeg vil gi en beskrivelse av informantene (domfelte) og deres relasjon til det norske rettssystemet. Deretter vil jeg besvare problemstillingen med tilhørende forskningsspørsmålene fra kapittel 2 ved å framstille resultatet av den tematiske analysen, og drøfte dette med utgangspunkt i relevant teori. Før jeg går videre, vil jeg kort presentere informantenes synspunkter med beskrivelse av situasjon. Deretter vil jeg med utgangspunkt i noen utvalgte sitater gi refleksjoner over beskrivelser av opplevelse.

5.3.1A Informant 1

Informant forteller at han ble arrestert på sin bopel en dag i 2017. Videre sier han at han våknet av at noen ringte på ringeklokken kl. 05:00, og da han åpnet døren viste det seg å være politiet og fikk øyeblikkelig beskjed om å bli med de politibetjentene til politistasjonen. Deretter spurte han politibetjentene grunnen til at han måtte være med dem til politistasjonen. Den ene politimannen sa at han skulle få vite det når han hadde satt seg i politibilen, fordi de hadde et skriv med opplysninger om grunnen til at han måtte bli med dem.

Videre forteller han at fikk et skriv i det han satt seg bak i politibilen. Skrivet var om «*Beslutning om pågrepelse*», der det stod at han ble arrestert for å ha voldtatt en 14 år gammel jente i 2014 og en 20 år gammel kvinne i perioden desember 2015 til april 2016. Begge disse jentene er søstre. Informanten oppgir at pågripelsen ble begrunnet med bevisforspillelsesfare. Selv om pågripelsen ble begrunnet med bevisforspillelsesfare, skriver informanten at han ble sluppet fri rett etter avhøret. Han ble altså ikke varetektsfengslet, når bevisforspillelsesfare er et av sterkere vilkår til å varetektsfengsle den siktede mens politiet etterforsker forholdet.

5.3.1A1 Beskrivelse av informantens opplevelse av det norske rettssystem

Informanten skriver at han opplevde behandlingen han fikk av det norske rettssystem som urettferdig. Dette allerede under avhøret, ettersom han mener at han ble på en måte lur av etterforsker. Han mener at, noen dager etter avhøret fikk han innkallelse til å gjennomgå transkriberte avhøret og signere det. Informanten skriver at ved gjennomgang av det transkriberte avhøret, påpekte han mange feil og krevde omformulering av flere setninger. Dette for at de som senere skulle lese rapporten ikke skulle misforstå det han sa i avhøret. Han sier at han påpekte hver liten detalj, helt til han merket at etterforsker ble irritert at han rettet til og med feilformulerte setninger.

Videre skriver informanten at etterforsker ba han om å ikke legge så mye fokus på små detaljer. Etterforsker «forsikret» han at det ikke skulle fokuseres på «små» detaljer ved vurdering av om saken skulle fremmes for retten eller ikke. Derimot mener informanten at han har i etterkant innsett at han ikke burde ha hørt på etterforsker, ettersom det er nettopp bare små detaljer som ble lagt til grunn for å domfelle han. Informanten mener videre at han ikke har blitt behandlet under samme vilkår som alle andre etnisk nordmenn blir behandlet på. Med dette mener han at i etterkant har han fulgt med på saker om voldtekt på ulike kommunikasjonskanaler, og dermed mener han at etniske nordmenn blir ofte avhørt av politiet to/flere ganger, før saken fremmes for retten. I tillegg sier han at han hadde 8 vitner, men at ingen av dem ble avhørt av politiet, men etniske nordmenns vitner blir avhørt, gjerne flere ganger før saken blir fremmet for retten.

Informanten skriver videre at de som kjenner tiltalte (når det handler om etniske nordmenn), helt fra barndommen blir avhørt, mens det ikke ble avhør av noen av hans vitner. Deretter skriver han at, i motsetning til etniske nordmenn, ble han som ikke er etnisk nordmann, avhørt bare en gang, saken fremmes for retten og plutselig er han dømt og stemplet som en voldtektsmann. «*Dermed kan det neppe sies at jeg har blitt rettferdig behandlet, sammenlignet med etniske nordmenn*», skriver informanten. Til slutt mener informanten at politiet har også bidratt til at retten la til grunn bare påstander som ikke en gang er dokumentert, for å dømme og stemple han som voldtektsmann. Et eksempel informanten trekker frem på politiets bidrag til at han ble dømt er at politiet sendte Barnevernet en bekymringsmelding hvor de skriver at han har også opptrådt grense-overskridende i forhold til seksuell kontakt med den 13 år gamle jentas søster. «*Det kan konstateres at denne påstand*

at jeg opptrådt grenseoverskridende ikke stemte og at denne saken ble henlagt». Informanten mener at det ikke er tilfelle, ettersom det ikke er ført fram noen som helst bevis på at han har opptrådt slik som politiet beskriver.

Det informanten her reagerer mest på, er det faktum at jenta var 14 år, 10 måneder og 16 dager gammel på det tidspunktet som hun påstår at hun ble voldtatt, men likevel skrev politiet at jenta var under 14 år, altså 13 år gammel. Informanten mener rett og slett at han ble enten dømt på bakgrunn av sin etniske bakgrunn og/eller påvirkning av *Me Too*-kampanje/bevegelse. «*Videre har dette førte til store konsekvenser for meg da jeg nå har prøvd å søke jobb slik at jeg kan komme ut i arbeid når jeg går herfra, men det gir lite håp. Dette er alvorlig anklagelse da det samfunnet alltid vil se på meg som en kriminell voldtektsmann. Jeg vil kjempe for min frihet og rettferdighet, at jeg renskes fult ut, så lenge jeg lever. For dette har jeg aldri gjort»*, sier informanten. Informanten ble frikjent av en Jury, men dømt i lagmannsrett senere.

5.3.1.B Informant nr. 2

Informant er ikke norsk opprinnelse. Informant forteller at han ble anmeldt av politiet selv, etter en bekymringsmelding fra arbeidsgiver. Saken startet med arbeidsrettssak hvor jeg ble avskjediget. Det var i 2017. det startet med at uniformert politiet dukket opp hjemme, med ransaking og arrest orde. Mobiltelefon ble konfiskert. «*Jeg ble bedt om å kontakte politiet for avhør dagen etter. Jeg gikk til politiet, med ble bedt om å vente til jeg hører fra dem. Det var ydmykende for meg at kone og barn var til stede, også naboene da politiet kom. Jeg ba om tre avhør og jeg fikk det, men det føltes ut som om jeg maste for å avhøres. Jeg hadde med kona mi i tingretten og lagmannsrett, men hun ble aldri avhørt av politiet. informanten forklarer at han ble straffet for brudd på straffeloven § 295a, for misbruk stilling sin for å skaffe seg seksuell omgang med sin elev».* Han selv visste ikke noe om anmeldelse før politiet kom på døra. Informanten ble ikke varetektsfengslet. Han forteller at han fikk lov å velge forsvareren selv. Informant forteller at jenta selv inviterte å gå ut og jente hadde klare tiltrekkende seksuelle holdninger og lyst. Informanten forteller at han ble lurt av jente som misbrukt deres venneforhold de hadde. «*Det er her viktig å notere at dette avser informantens oppfatning og ikke jentas».*

5.3.1B1 Beskrivelse av informantens opplevelse i møte med det norske rettssystem

Informant forteller at han gikk selv til politistasjon. Videre sier han at han ba om avhør selv. Informanten forteller at han fikk ikke vite om hans rettigheter i den situasjonen han befant seg i. Han sier at han opplever det norske rettssystemet som urettferdig og forskjellsbehandlende. Han mener at han fikk strengere straff i forhold til etnisk nordmenn som har gjort lignende handlinger. Informanten forteller at han opplevde lagmannsretten diskriminerende, ved blant annet at rettens administrator stilte spørsmål som:

- Hvor kommer du opprinnelig fra?
- Hvor lenge har du vært i Norge?
- Har du norsk pass?

Informanten forteller at han ble frikjent i tingretten, men ble dømt i lagmannsretten. Ellers sier informanten at han hans forsvar ytet en god service, før, under og etter forhandling i tingretten. Det mottasatte var i lagmannsretten forteller informanten og sier at forsvarer virket total uinteressert i saken. Informanten sier at han og forsvarer kom ofte i konflikt, og forsvarer distanserte seg og ba han om å vente i støtterommet mens forsvarer er i rettsalen. Informanten ser utfordringer og konsekvenser av anklagelse som ødeleggende, i det at det vil føre til vanskelighet å godtas ellers i samfunnet på mange måter på grunn av denne type anklagelse.

5.3.1C Informant nr. 3

Informant 3, av norsk opprinnelse. Informant forteller at han ble arrestert på cruise i 2016, og ble tatt med til landet. Han fikk ikke arrestbeslutning - *«jeg ble i arrest på båten»*. *De sa at jeg var arrestert for «Viol» noe jeg tolket som «Violence»*. *«De tok meg til politistasjon der jeg fikk en autorisert tolk som fortalt at jeg var arrestert fol voldtekt»*. Informanten ble avhørt med tolk til stedet. Videre sier han at han ble varetektsfengslet i 3 dager det landet han var på tur til. Han forteller også at ved ankomst til Norge ble han varetektsfengslet i 95 dager i 2019, 3 år etter. Informanten sier at han tok kontakt med politiet flere ganger før, uten at de avtalte noe. *«Jeg ble da varetektsfengslet på fremmøte uten advokat»*. Informanten forteller at saken er opprinnelig ikke anmeldt av fornærmede, at han har lest avførte hennes der hun sier at hvis hun er blitt utsatt for samleie så var det ikke frivillig og at hun kan ikke huske noe. Hun ble fortalt av tolk at hun ble utsatt for overgrep etter en rask gjennomgang av video fra sofa, og det var da jente anmeldt forhold. *«Jeg ba politiet om å ta en fysisk/medisinsk undersøkelse, og*

hun ble da kjørt til legevakt for å ta undersøkelse. Jeg ønsket at dette ble gjort før båten gikk videre». «Avhøret foregikk med tolk fra fransk – engelsk og senere ble fransk avhørsnotat oversendt til Norge. Oversettelse er upresis på i Norge. Standard avhør foregikk uten advokat først. Senere ble det to dagers avhør med flere timer. Det var da etter 3 år etter hendelse, at jeg fikk forklarte meg på morsmål. Avhøret tok tre fulle dager både i utlandet og i Norge. Ingen DNA-treff vaginalt, ingen sær og intet blod på klær selv om hun opplyste at hun hadde mensesen». Informanten forteller at han er urettferdig dømt. Informanten var på en reise med båt, da han møtt en jente og begynte å prate, drikke og kysser. De var i baren og det var mange folk der. Informanten sier at jente selv forklarte seg og sa at hun hadde tatt noen øl og snakket med en del menn den kvelden. Informanten sier at jente ble fortalt av tolk at hun er blitt utsatt for voldtekt, noe jente selv sier at hun ikke husker noe av det hun blir fortalt at hun er blitt utsatt for. «Jeg fikk en dom på to år og 6 måneder for rus og sovevoldtekt».

5.3.1C1 Beskrivelse av informantens opplevelse i møte med det norske rettssystem

Informanten forteller at han opplevde feil tolkning av situasjonen da alt foregikk på et språk som ikke var norsk og alt ble oversatt med noe feil. Informant forteller at feilene er påpekt og retten blir kjent med feilene, men retten vil ikke endre sin beslutning. Informanten forteller at det er svikt i system da alle bevisene som ble lagt frem ikke gir noe indikasjon på at vedkommende hadde utført disse handlingene. Det er lagt lite vekt på DNA-resultater, og feil tolkning av en dårlig sort/hvis video på dekk førte til dissens i retten. Statsadvokatene har ikke klart å tidfeste overgrep på video, selv etter spørsmål fra advokaten. Statensadvokatens svar var følgende «i løpet av 45 minutter, selv om fornærmede aldri er avkled».

Informanten uttrykker vanskelighet i ettertid, og at det er lite oppfølging av innsatte som er uskyldig dømt: *«Ingen vei tilbake. Man har ingen sted å få oppfølging. Livet er i grus og man sitter i det samme kaoset som andre innsatte, bare uten skyldfølelse, forteller informanten».*

5.4 Temapresentasjon og refleksjoner del 2

Under dette delkapittelet vil det bli satt søkelys på rettsikkerhet. Det vil altså bli presentert funn om hvordan og hvorvidt voldtekts-anklagedes rettsikkerhet blir ivaretatt under forebyggings-arbeid mot kriminalitet, herved voldtekt.

I hvilken grad blir den voldtekts-anklagede sikret sin rettigheter?

5.4.1 Tiltaltes oppfatning av personlig rettsbehandling

Hvis vi nå for et øyeblikk ser på prinsippene for samfunnssikkerhet, har vi samvirkeprinsippet som betyr at myndigheter, virksomheter eller etater har et selvstendig ansvar for å sikre et best mulig samvirke (Meld.St.10, (2016-2017)). Og i dette tilfelle, for å ivareta rettfærdig rettergang, har politiet et overordnet ansvar i samarbeid med forsvarer og domsmedlemmer.

I lovens forstand er at det avgjørende for at en person skal straffes eller ikke, er knyttet til hvilket inntrykk dommeren/juryen får av hans subjektive skyld på handlingstidspunktet, som igjen forutsetter at de andre vilkårene er oppfylt. Med hensyn til uskyldspresumsjonen, hevdes det at både av etisk, juridisk og metodisk betydning, vil den beste måten å etterforske en mistanke på være å gjøre det man kan for å bevise uskyld. Lovkravet og grunnprinsippet om rettfærdig rettergang i etterforskningen innfris med andre ord ikke dersom det utelukkende anvendes en metodikk som tar sikte på å bekrefte mistanken (Bjerknes & Fahsing, 2018). Informanten uttrykker opplevelse av feil vurdering uten særlig begrunnelse ved å hevde følgende;

Jeg følte meg feilbehandlet i det det var brukt mot meg en annen sak som var henlagt. Retten mente at det var stor sannsynlighet for at jeg har begått handlingen jeg var anklaget for, ved å hevde at jeg også hadde prøvd meg på en annen familiemedlem hos samme familie. Til tross for tilståelse om falsk anklagelse hos fornærmede selv, i den henlagte saken, hadde statsadvokaten holdt fram med å mene at det var politiet som forkastet saken, og ikke påtalestyresmaktene (Informant 1).

Informanten beskriver dette som en maktbruk fra påtalestyresmaktene, hvor beslutningene er fattet ved antagelse uten å påvise skylden. Som hovedregel må skylden dekke alle vilkår i det straffbare forhold jf. Straffeloven § 25 (dekningsprinsippet). Dersom skylden ikke omfatter alle momenter i det straffbare forhold eller det tas feil av situasjonen så mangler et straffbarhetsvilkår (subjektiv skyld) eller kan sies å være i faktisk villfarelse. Dette fører til at personen ikke kan straffes, fordi han ikke har opptrådt uaktsomt eller forsettlig i forhold til den aktuelle handlingen. Når det mangler gjerningspersonens tilståelse, er det hensiktsmessig å se på ytre omstendigheter for å kunne klarlegge om hva som foregikk i personens hjerne. I grunnen, er ved slike tilfeller er det avgjørende at rettsapparater/dommere bruker slutninger

fra gjerningspersonens forklaring til politiet, vitneforklaringer, hendelsesforløpet og omstendigheter rundt dette.

Med utgangspunktet i rettssikkerhetsprinsippet, vil menneskeverd stå sentralt. Det vil si at forholdet mellom stat og individ skal kunne gjøre det mulig at ethvert individ skal kunne forsvare sine interesser, både på det sivilrettslige område og det strafferettslige område. I forhold til min oppgave, vil dette si kravet om at enhver borger skal ha mulighet til å forutberegne sin rettsstilling, forsvare sine interesser og sikres rettferdighet og likhet (Eckhoff & Smith, 2014). Rettssikkerheten kan videre ses i sammenheng med sivile og politiske menneskerettigheter (Kjønstad & Syse, 2005), og alle borgere skal være omfattet av rettssikkerhetsgarantiene (Olsen mfl., 2016). Informanten mener videre å ha blitt utsatt for diskriminering, rasisme og ulikebehandlet.

I forhold til dommen jeg har fått, følte jeg meg ulikebehandlet. Jeg kan innrømme også at jeg føler det har noe min bakgrunn å gjøre. Etter å ha møtt denne situasjonen, har jeg fulgt gjort med på flere saker på TV og de fleste saker visser seg at det mangler etterforskning og at bevisene er feiltolket. Dette har akkurat skjedd i mitt tilfelle da jeg måtte betale en tolk og oversette et dokument på nytt som politiet også hadde brukt en annen tolk på. Det resulterte i at nye oversettelse sammenfalt med mine forklaringer, men retten ville så bort fra det (Informant 1).

I strafferetten gjelder avveininger mellom hensynet til effektiv rettsforfølging og hensynet til at uskyldige ikke skal bli dømt (Andenæs & Myhrer, 2009). Straffeloven inneholder bestemmelser som har som formål å gi et særskilt vern for enkelte grupper. Begrepet «likhet for loven» (NOU, 2020:5) er et viktig prinsipp i et demokratisk samfunn, og har tradisjonelt vært brukt for å tydeliggjøre at prinsippet er gjeldende uavhengig av klasse, kjønn og etnisitet. Enhver etterforskning har et grunnleggende krav til forsvarlig og rettferdig saksbehandling. Kravet følger av Grunnlovens § 95 og den Europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. I rettspraksis har sentrale elementer retten til en rettferdig rettergang. Retten til rettferdig rettergang vil blant annet føre til unngåelse av kontradiksjoner, ved at partene likestilles. Dette innebærer videre at beslutningene som fattes må begrunnes i rimelig grad være begrunnet (Prop.62L, 2015–2016b). Dersom politiet ikke ivaretar rettergangskravene på en god nok måte kan det medføre manglende hypotesetenkning og objektivitet i etterforskningen. Dette kan igjen resultere i at informasjonsinnhentingen blir rettet i feil retning eller at

nødvendige etterforskningskritt ikke blir gjennomført. Dette vil påvirke at beslutningsgrunnlaget kan dermed bli svekket (Rachlew, 2009). Videre illustreres dette med informantenes opplevelse på følgende måte;

DNA beviset ble feiltolket. Det kom i et annet format enn norsk standard. Etter statsadvokaten leste igjennom DNA-beviset, måtte jeg forklare min advokat om feilen, som igjen forklarer dette til retten. Det var et skjema som viste påvisning av blod og påvisning av sæd, påvisning av DNA. Alle påvisninger var feil oversatt fra fransk. Originalen på fransk lå med og riktig oversettelse er «undersøkelse av blod, sæd, DNA», som igjen viste til fravær. Statsadvokaten trakk da DNA beviset siden han hadde misforstått (Informant 3).

Rachlew (2009) beskriver hvordan en feil kan føre til feil domfellelser, slik vi tidligere var innom i Rachlew beskrivelse av «the ratification of error». Videre sies det at det er politiets feilslutninger i etterforskningsprosessen som leder til tiltale og uriktige domfellelser (ibid.). Men henvisning til min case, uten at det nødvendigvis er riktig, kan det stille spørsmålet om det som kommer fram hos informantene kan bekrefte at det har skjedd en justisfeil. Som Rachlew påpeker, er bevisstgjøring om kravene til en objektiv og rettferdig etterforskning viktig. Altså, for å unngå feilene skal politiet aktivt forsøke å motarbeide subjektivitet i etterforskningen. Dette er nødvendig for å sikre god kvalitet i etterforskningen, men like viktig for ivaretagelse av alle parterets sikkerhet (ibid.). Videre finner man stort engasjement hos tiltalte, hvor tiltalte viser vilje til samarbeid for å avklare situasjonen. Utfra informantenes opplevelse, har det vist seg lite engasjement hos ulike etterforskere i under prosessen. Blant annet uttaler informant følgende;

Jeg personlig har bedt mor til fornærmede å ta henne til undersøkelse for å bekrefte samleie, ettersom fornærmede hadde bekreftet å ha aldri hatt samleie. Videre har jeg og min forsvarer sendt en forespørsel om å innhente psykologisk opplysninger som fornærmede hadde fått før den antatt hendelse i det landet hun bodde i før. Det kom også fram i retten at fornærmede nektet å gjennomføre gynekologisk undersøkelser da BUP (Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk) tok kontakt og foreslo det (informant 1)

Med dette stiller tiltalte kritisk spørsmål om i hvor stor grad har tiltaltes troverdighet og vitnes forklaringer har vært vurdert og hvilken grad politiets etterforskningsarbeid har klart å levere etter det loven tilsier? Altså bevis som gir sannsynlighet for en kjensgjerning for at den skal legges til grunn for en rettslig avgjørelse. For å oppnå troverdighet, er det grunn til å veie både fornærmedes forklaringer, tiltaltes forklaringer og forklaringer fra vitner.

Riksadvokaten, 2018, understrekes det at det er ønskelig med en effektiv kriminalitetsbekjempelse av alvorlige straffesaker som voldtekt. Av den grunn blir ofte ulike tvangsmidler benyttet for å sikre bevis tidlig i etterforskningen. Årsaken til dette er blant annet sikring av biologiske spor, spor som er flyktige og forsvinner dersom politiet ikke håndterer dette initialt. Etterforskning i sakens initialfase, vil si kort tid etter det straffbare forhold har skjedd, kan være en avgjørende faktor for om en sak oppklares eller ikke. Dette gjelder minst i voldtektssaker, hvor bevisbildet ofte er krevende, og hvor det sjelden er direkte vitner til hendelsen (Riksadvokaten, 2020:14). Rettsmedisinsk undersøkelse av fornærmede er et viktig bevis i voldtektssaker, og et etterforskningskritt som alltid bør gjennomføres der dette er hensiktsmessig og mulig (ibid. s. 18). Bevissikringen kan være helt avgjørende for å belyse skyldspørsmålet tilstrekkelig og for å kunne ta ut (Andenæs & Myhrer, 2009).

Hender det at tiltaltes rett til rettfærdig rettergang ikke blir oppfylt under politiets forebyggingsarbeid gjennom etterforskning?

Informant nr. 1:

Jeg er selvsagt så uskyldig som en person kan bli! Jeg har ALDRI voldtatt noe! Jeg er bare blitt satt i fengsel på grunn av rasisme. Jeg har opplevd så mye rasisme siden jeg kom til dette landet, at jeg ikke er redd for å si det. Rasismen i dette landet er institusjonalisert! Med dette mener jeg at det er sjelden gang du møter «mannen på gaten» i dette landet, og vedkommende utsetter deg for rasisme. Men så er det den gang du er i kontakt med institusjonene, at du møter på rasisme. Jeg har mange eksempler på dette. For eksempel får alle de utlendingene spesielt afrikanere og arabere (altså de fra Midtøsten) alltid strengere straff i forhold til det etniske nordmenn får (Informant 1).

Informant 2;

Media var til stede i tingretten, men ikke i lagmannsretten. Lagmannsretten var diskriminerende og partisk. Rettens administrator stilte meg blant annet disse spørsmål:

- Hvor kommer du fra? Hvor lenge har du vært i Norge? Har du norsk pass? ...
Et vitne påhørte alle forklaringer, for så å forklare seg etterpå.

Informant 3;

Jeg er uskyldig dømt. Det var ingen samleie. Dette var på dekk, folk gikk forbi og fornærmede er bevisst, danser, prater, kysser, får selv etc. båten var så stor at avstanden vi gikk var lang. Retten mente fornærmede var for beruset til å motsette seg handlingene, da hun sier hun husker ikke de siste timene. Videoen viser ingen samleie, noe rettens leder er enig i. DNA er satt bort ifra.

Innholdet i utsagnene over, mener informantene med dette å ha blitt utsatt for rasisme og forskjellsbehandling. Med dette mener informantene rasisme utført av styremaktene, her referert til rettsapparater. Årsakene kan være flere. Dets at bevisene feiltolkes eller at mangel på kunnskap om tema. Uttalelsene kan være illustrasjon på det man kaller «institusjonell rasisme», som handler om strukturell rasisme, i betydning om rasisme innebygd i samfunnsstrukturer og institusjoner. Ifølge nettsiden Antirastiska Akademin⁶ blir strukturell rasismen beskrevet som ”aktiva och oftast osynliga handlingsmönster och processer som gynnar individer och grupper från majoritetssamhället och samtidigt utgör hinder för minoritets- och immigrantgruppernas deltagande i samhällslive” Den strukturelle rasismen oppstår når personer eller grupper ikke har de samme mulighetene samt rettighetene som majoriteten på grunn av regler, normer og handlingsmønstre innebygd i systemet. Eksempelvis kan rasismen være innebygd i samfunnsstrukturer og institusjoner som utdanningssystemet, i politikken, eller rettssystemet. Antirasistiska Akademin beskriver hvordan strukturell rasisme imidlertid ikke alltid er gjort bevisst, men at det likeså godt skjer ubevisst. Dette kan ses isammenheng med begrepet strukturell diskriminering som kan oppstå både direkte og indirekte overfor enkeltpersoner eller grupper av personer (ibid). Ifølge Rettsligvern mot etnisk diskriminering av 2002, blir strukturell diskriminering beskrevet som «mer overordnede strukturer som vil kunne være bygget opp og utformet slik at visse

⁶ <https://www.antirasistiskaakademin.se/strukturellinstitutionell-rasism/> (oppsøkt 30.04.22).

diskriminerende effekter ligger innebygget i systemet». At strukturell diskriminering kan være indirekte, kommer av at det skjer som følge av nøytrale bestemmelser, slik som generelle regler eller handlinger (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2018, § 6-8).

Regjeringen har utarbeidet definisjoner på sentrale begreper innenfor rasisme og diskriminering. Strukturell og institusjonell rasisme anses som identiske og handler om konkret diskriminerende handling som skjer som følge av lover, regler og praksiser i private og offentlige institusjoner (NOU 2002:12). Det dreier seg om strukturer som er bygget opp slik at diskriminering ligger innebygd i systemet (NOU, 2002: 12). Nivået på strukturene varierer veldig, det kan være alt fra overordnede samfunnsstrukturer til strukturen i små institusjoner. Strukturell rasisme kan være rettet mot både enkeltpersoner og grupper av personer.

Man kan påstå at strukturell rasisme er usynlig og har vært det i mange år fordi konkret diskriminerende handlinger ikke påvises i samfunnet, men diskrimineringen er likevel til stedet og reell (NOU, 2002:12). Strukturell rasisme fører til at etniske minoritetsgrupper kan komme dårligere ut enn majoritetsbefolkningen. Lover og regler som skal være ment for alle i samfunnet fører likevel til diskriminering av etniske grupper (Berg-Nordlie & I., 2019). Med eksempel fra andre samfunnsområder, kan man se at strukturell rasisme markert seg og dermed kan det ikke utelukkes at det kan finnes i det norske rettssystemet også. Man har for eksempel argumentert med strukturell rasisme er forskjeller i tilgang til arbeidsmarkedet i Norge. Forskning viser at strukturell rasisme som foreligger i arbeidslivet i Norge (Steen, 2020). Når en med minoritetsbakgrunn eller en med et ikke-etnisk norsk navn søker jobb vet man allerede at man kan bli utsatt for diskriminering, det betyr at risikoen er til stedet.

Rasisme som begrep fremstilles ofte som en individuell sak fordi den er koblet til egne følelser, holdninger og handlinger. Hvem som blir sett på som rasist er dermed basert på om en person eller en gruppe mennesker, enten subtilt eller mer bevisst uttrykker hvem de anser som mindre verdt enn andre (Arneback & Jämte, 2017:72). Midtbøen (2021), sier seg likevel skeptisk til å bruke begrepet strukturell rasisme, fordi begrepet opprinnelig kommer fra en amerikansk kontekst for å vise hvordan historiske erfaringer med slaveri og institusjonalisert rasisme fremdeles skaper ulikheter basert på «raser» (Midtbøen 2021:107). Midtbøen argumenterer med at de institusjonelle betingelsene for strukturell rasisme vil være annerledes

i for eksempel USA enn i Norge, noe som er nødt til å tas i betraktning når en skal vurdere relevansen (s.110).

Enkelte voldtektsanmeldelser kan være falske, men framstå som riktige fordi det har ikke vært enkelt å bevise. I midlertidig kan dette være vanskelig å trekke generelle konklusjoner basert på tre saker (respondenter) i min oppgave, da det i utgangspunktet vil de fleste domfelte hevde at de er uskyldig dømt. Samtidig, med henvisning til tidligere behandlet saker slik vi har sett, vil jeg hevde at det kan være tilfeller også som man kan undersøke videre. Seksuell trakassering har lenge vært en større del i ulike områder av samfunnet, og begge kjønn risikerer å utsettes for dette. Det er derfor viktig å ha en klar handlingsrom/planer for å forebygge dette og fremføre sikkerhet i samfunnet. Det er viktig når man snakker om likestilling å minne om at likestilling ikke bare handler om menn og kvinner, og forskjellene som ligger i kjønn, men at likestilling også skal finnes i offentligheten og i rettssikkerhet.

5.4.2 Vurdering av de involverte

Slik jeg var inn på i del 1 tidlig i kapittel, har både politiet og helsevesenet vært inn på at tiltaltes og fornærmedes følelser og framtoning har stor betydning for troverdighetsvurderingen og straffeutmålingen. Som vi tidligere har i politiets og helsepersonellens uttalelser vist seg, har kvinner som den svake part oftere blitt trodd enn mannen. Også ofte den som forteller den første historien har lettere for å bli trodd. Dette underbygges av informantenes 1 og 3 forklaring, med referend til egen domsslutning, der ved bevisvurdering har flertallet lagt fornærmedes forklaring til grunn og sett bort fra tiltaltes forklaring;

Flertallet viser til at fornærmedes forklaring har vært konsistent og detaljert, helt siden hun forklarte seg for politiet, til tross for at retten hadde også funnet ut at «min forklaring samsvarte med fornærmedes forklaring (Informant 1).

Utsagnet forteller noe om kjønnssentralitet i rettsapparatets beslutning. Retten beskriver fornærmedes forklaring som «sammenhengende» og «konsistent». Akkurat dette er et interessant poeng, hvor tiltalte selv mener at retten har handlet i fornærmedes favør.

Informanten refererer videre til den såkalt «#metoo» -kampanjen⁷», et interessant fenomen, som muligens også kan påvirke eventuell omtale av falske voldtektanklagelser. Med dette vil det være naturlig å mene at #MeToo-kampanjen virker å være ensidig fokusert på kvinner som ofre og menn som overgripere, noe som kan virke problematisk fordi den generaliserer og karakteriserer menn som overgripere, mens den generaliserer og karakteriserer kvinner som offer.

Det er funnet noen fellestrekk hos informant 1 og informant 2, der informantene mener at det ingen av tiltaltes vitner ble innkalt til avhør i den etterforskende fase hos politiet. Informant 1 gir en beskrivelse av opplevelse i denne sammenheng;

Jeg ble aldri stilt spørsmål i avhør hos politiet om jeg hadde vitner som kunne avhøres og dermed å underbygge det jeg hevdet. Jeg visste ingenting om dette og synes at jeg burde ha blitt veiledet av både politiet og advokaten på en bedre og rettferdig måte enn det ble gjort. Dette fordi det var første gang jeg var i klammeri med politiet. Det var Dermot først i forberedelse til forhandling i tingretten at jeg fikk den informasjonen når forsvarer holdte på med å tegne for meg hvor dommere, fornærmede, tiltalte og vitner skulle sitte. Vitnene var først kalt i å vitne i retten under rettsforhandlingen.

Informanten 2;

Jeg hadde med min kone i retten. Men hun ble aldri avhørt av verken politiet eller under rettsforhandling.

Straffeprosessloven § 305 hjemler hva som kan tas i betraktning ved avgjørelsen av skyldspørsmålet i en straffesak. Det er kun «de bevis som er ført under hovedforhandlingen» som skal vurderes og tas i betraktning for dommernes avgjørelse i saken (Straffeprosessloven § 305). Formålet er å avdekke de faktiske forhold, og avgjøre om påtalemyndigheten har ført tilstrekkelig bevis til å oppfylle beviskravet for tiltalens forhold. Informanten 1 mener at det fornærmede ikke hadde bevis av noen form, i motsetning mener tiltale at han hadde lagt fram nok bevis som også rettsapparater ikke hadde noen kommentar til;

⁷ <https://www.globalfundforwomen.org/movements/me-too/> - 2022 Global Fund for Women. Oppsøkt 01.04.22

Det eneste bevis som er lagt fra fornærmedes side var hennes påstand om hendelse, gule-notatapper som er blitt klassifisert som selvmordsbrev og psykologirapporten som ikke sier noe om diagnose fornærmede har skyldes den antatte hendelse. Jeg satt i retten da psykologene vitnet og sa at voldtekt hadde ikke vært tema under behandling, men at de mener at fornærmede har blitt utsatt for noe traumatisk. Alle mine beviser var klare, bilder, videoer, besøk og det som vitner har forklart. Alt hadde rettsapparatene ingen kommentar til og heller selve fornærmede hadde innvending til (informant 1).

For at dommernes slutninger skal samsvare med de faktiske hendelsene, er det avgjørende at retten er bevisst på feilkilder som kan påvirke påliteligheten av vitnebeviset, og feilkilder som kan påvirke vurderingen av vitnets troverdighet. I likhet med en fri bevisføring, sier man at bevisbedømmelsen er fri (Straffeprosessloven § 305). Fagdommere og lekdommere må vurdere om påtalemyndigheten har ført tilstrekkelig bevis for sin påstand til at beviskravet er oppfylt. Dersom terskelen for domfellelse ikke er nådd, innebærer plasseringen av tvilsrisikoen at tvilen skal komme den tiltalte til gode, slik at den tiltalte frikjennes (Andenæs & Myhrer, 2009:160). Dersom dommerne vurderer at påtalemyndigheten har oppfylt beviskravet og at skyld er bevist utover enhver rimelig tvil, skal det avsies fellende dom. Videre legger informant 3 til at;

Vitner som ble avhørt ble ikke særlig vurdert. Bartendere forklarte seg at de ikke la merke til noe spesielt. Fornærmede satt nesten en time på en stol i baren, ofte alene og bestiller drikker. De la ikke merk til om hun var sanseløs beruset (Informant 3).

I mange straffesaker foreligger det andre bevis, i tillegg til vitnebevis. Andenæs & Myhrer, (2009:177) uttaler at «i den utstrekning det er mulig, bør vitnebeviset kontrolleres og suppleres med bevis av mer objektiv karakter». Bevis av mer objektiv karakter kan være tekniske spor; DNA-bevis, telefonlogger etc. I andre tilfeller har retten kun vitnebevis å basere avgjørelsen av skyldspørsmålet på. Informantene uttaler seg om behandlinger og vurderinger av vitner og vitnes forklaringer.

Mine vitner ble kun kalt inn under rettsforhandlinger. Det var gitt veldig dårlig tid for å forklare seg. Vitnene ble konstant avbrøt av statsadvokaten ved å hevde at det de

sier er blitt fortalt før av andre vitner. vitnene mine fikk med andre ord ikke sagt det de hadde å fortelle i sin helhet. Alle bevisene jeg lagt fram, både videoer, sms, e-post er ikke blitt vurder (Informant1).

Det har vært lagt lite vekt på DNA beviset og tolkning av en dårlig sort-hvit video på dekk førte til dissens i retten. Retten og statsadvokat (ene) har ikke kunnet tidfeste overgrepet på videoen, selv etter spørsmål fra advokat. Svaret er «i løpet av 45 minutter» selv om fornærmede aldri er avkled (Informant 3).

Vitneforklaringen er blant annet et av momenter som kan avklare saken og synliggjøre tiltaltes væremåte i de tilfellene det er tvil om tiltaltes holdning og væremåte. I tillegg til det vi har sett i forrige kapittel, utaler politiet også viktighet av forklaringene til de impliserte, som et viktig bevis i mange saker. Vitnebeviset er et vanlig bevismiddel i straffesaker og er i mange tilfeller det avgjørende beviset for å avgjøre skyldspørsmålet.

Loven sier noe om forsvarerens ansvar i prosessen med en straffesak. Forsvareren har blant annet en rolle for å gi råd og opptre på vegne av den tiltalte. I Riksadvokaten, 2020, presiseres det at «i flere av avhørene savnet vi at avhører gav mer informasjon til mistenkte om forsvarer. I nær alle saker fikk mistenkte summarisk informasjon om retten til å la seg bistå av forsvarer, men i flere av sakene gav ikke mistenkte uttrykkelig avkall på denne retten.»

Forsvareren skal sørge for at alt som taler til tiltaltes fordel kommer frem. Slik vi ser i informantenes utsagn, kan man stille seg kritisk om mangel på opplysninger og informasjon har resultert i at tiltalte ikke fikk informasjon om bruk av vitner.

Langt på vei i besvarelsene fra informantene, hos alle 3 informanter, fremkommer det et savn om informasjon om sine rettigheter under prosessen. Informant to mener å ikke ha fått informasjon om sine rettigheter. Informant 1 mener delvis å ha mottatt informasjon fra forsvarer om at han ikke skulle si noe før avhør, men ble ikke forklarte hvorfor. Informant 1 sier videre at det var først etter domfellelse og satt i fengsel, at han begynte å lese mye om norsk lov bok, at han fikk greie på de rettighetene han burde visst under forhandlinger. Hos informant 3 ble opplyst om rettigheter av tolk under arrest på stasjon i utlandet.

Av rettigheter som ikke ble informert om, er blant annet opplysninger om at man har rett til å ha vitne og vitne har rett til å avhøres. Informant 1 sier at selv om vitne ble kalt til forhandlingen i retten, fikk de ikke mulighet å gi sine fullstendige forklaringer. I retten har

man ikke god tid til å gi en detaljert forklaring om hva man vet om en hendelse. Informanten ser på dette som en indikasjon på en samarbeidssvikt mellom politi, rettsapparat og forsvarer. Videre vil dette være et moment som taler mot det som er stadfestet i loven, Lov om rettergangsmåten i straffesaker, Kap.18, og dessuten EMK Art 6, tredje ledd, d.

Kapitel 6 Avsluttende bemerkninger

6.1 Forebygging og samfunnsikkerhet

«Forebygging er alt arbeid som kan redusere muligheten for at en uønsket hendelse inntreffer, eller på forhånd redusere konsekvensene av en mulig hendelse» (NOU, 2016:19:19).

Gjennom dokumentanalysene har jeg oppdaget flere funn og sammenhenger i analyse materialet som belyser og besvarer min problemstilling. Først vil jeg presentere det juridiske grunnlaget som danner bakgrunnen for forebygging og sikkerhet.

Regjeringen har lagt fram en rekke handlingsplaner som omhandler forebygging rettet mot særskilte samfunnsutfordringer og kriminalitetsområder. Dertil fins Politidirektoratets Strategiplan for forebyggende politiarbeid (Politidirektoratet, 2002). Forebygging skal omfatte alle former for kriminalitet og ordensforstyrrelser med innsats rettet mot alle grupper av befolkningen. Som (Myhre, 2015) påpeker, forbindes politiets kriminalitetsforebygging ofte med forebygging av uorden og antisosial adferd og utrygghet. På den måten utvides politiets oppgaver til ikke bare å forebygge lovbrudd, men også adferd som kan tenkes å være assosiert med lovbrudd, adferd som avviker fra det normale og som skaper utrygghet og frykt for kriminalitet. Forebyggende arbeid må videre avgrensnes mot politiets ansvar for å forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den offentlige orden og sikkerhet, jf. politiloven § 2 nr. 2 og politiinstruksen § 2-2 nr. 1. Forebyggende arbeid omfatter på den måten også tiltak som søker å hindre gjentakelse av kriminelle handlinger, noe som begrunnes både ut ifra individualpreventive og allmennpreventive hensyn.

Arbeid med forebygging mot voldtekt er med på å øke sikkerhet og trygghet i samfunnet som helhet. Dette er viktig på alle sider og alle nivåer i samfunnet. Med dette mener jeg at det forebyggende arbeidet ikke kun må gjelde i saker som gjelder kvinner, men også saker som gjelder menn. Videre gjelder dette både forebygging av voldtekt og forebygging av justisfeil. Dette arbeidet skal altså følge ansvars-, nærhets- og likhetsprinsippene i samarbeid med andre

aktører. Videre tilføyer Bjørgo (2015) at gjennom positiv sosialisering i oppveksten, integrering av moralsystemer i vår personlighet og samhandling i sosiale fellesskap, vil man bidra til å bygge og internalisere normative barrierer mot å begå kriminalitet (Bjørgo, 2015:27). I denne sammenhengen kan det nevnes at det å anklage noen for handlinger som ikke stemmer er også en type kriminalitet som må forebygges. Her refereres det til falsk anklagelse om voldtekt som også fører til at justisfeil begås. Ved å utføre riktige *etterforskingsskritt* vil man også få gode resultater også på det forebyggende området og bidra til et sikrere samfunn. Voldtekt og annen kriminalitet skal forebygges i samme retning. Innenfor samfunnssikkerhet er det flere aspekter av forebygging og tiltak som sammen bidrar til sikkerhet og trygghet.

6.2 Rettssikkerhet

Tatt utgangspunkt i problemstillingen til min oppgave, skal politiet på lik linje med arbeid med å forebygge voldtekt, også arbeide med å forebygge falsk anklage. Dette skal gjøres ved at politiet bruker riktig teknikk ved første avhør. Slik politiet uttaler er det «I utgangspunktet en fri forklaring, der politiets oppgave er å hjelpe fornærmede eller mistenkte med å huske hva som har skjedd» (svar fra spørreskjema til politi, spm. 11). Politiet skal derfor unngå å sette personer i en presset situasjon som kan føre til at personene sier noe som kan brukes mot dem selv. Altså, politiet skal unngå at avhøret gir resultat i en form for uriktig tilståelse, ettersom det er denne forklaringen som vil ha betydning i videre behandling av saken. Det er derfor viktig at etterforskning gjennomføres på en betryggende måte fordi det er viktig for ivaretagelse av rettssikkerheten.

Når en bestemt person er mistenkt, skal etterforskningen søke å kartlegge både det som taler mot ham, og det som taler til fordel for ham. Etterforskningen består blant annet i at politiet gjør undersøkelse på åstedet og foretar avhør av vitner og mulige mistenkte (Thorsen mfl., 2009). Politiets etterforskning legger som hovedregel et grunnlag for videre arbeid med en sak og utfall av en dom. Det følger av straffeprosessloven § 226 at etterforskningen blant annet skal skaffe til veie nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om det skal reises tiltale, og tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld. Rettens behandling tar utgangspunkt i opplysningene som er kommet frem under

etterforskningen. Dette stadfester at politiet i sitt arbeid med avhør skal innhente mest mulig informasjon som kan belyse saken bedre.

Avhør brukes i alle straffesaker og er den eneste av politiets innsamlingsmetoder som er lovfestet. Innen avhør er pålitelighet og troverdighet et sentralt element, fordi avhør anses som den viktigste metoden i etterforskning for å få informasjon som tanker og opplevelser fra vitner eller involverte parter i en sak (Bjerknes & Fahsing, 2018).

6.3 Bevis og uskyldig presumsjon

På bakgrunn av bevisene som fremlegges skal retten foreta en helhetsvurdering av saken. Dette forutsetter at retten evner å vurdere hvilke bevis som bør vektlegges (Kjelby, 2019). Beviskravet om at rimelig tvil skal være hevet er et strafferettslig grunnprinsipp, og henger sammen med et annet strafferettslig grunnprinsipp, nemlig uskyldspresumsjonen. Uskyldspresumsjonen er prinsippet om at alle er uskyldige til det motsatte er bevist, der all tvil skal komme tiltalte til gode. Uskyldspresumsjonen er den juridiske betegnelsen for den grunnleggende tanken om at det er bedre at ti skyldige går fri enn at én uskyldig blir dømt. Dette er stadfestet av det man finner i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 6.2 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 14.2, samt i menneskerettighetserklæringens artikkel 11, punkt 1:

Enhver som er anklaget for en straffbar handling har rett til å bli ansett som uskyldig til det er bevist ved offentlig domstolsbehandling, hvor han har hatt alle de garantier som er nødvendig for hans forsvar, at han er skyldig etter loven.

For at retten skal finne tiltalte skyldig må påfølgende fire vilkår være oppfylt. Det første vilkåret er at handlingen må dekke de objektive vilkårene i et straffebud, handlingen må altså være straffbar. I tillegg må vilkårene for skyld være oppfylt; det må være bevist at tiltalte handlet med forsett eller uaktsomhet. Deretter må retten vurdere hvorvidt det foreligger en straffrihetsgrunn dersom tiltalte har handlet i nødrett eller nødverge. Det siste straffbarhetsvilkåret er spørsmålet om hvorvidt tiltalte var tilregnelig på handlingstidspunktet. Basert på de opplysningene som fremlegges skal retten avgjøre om tiltalte domfelles eller frifinnes. Dersom samtlige vilkår ikke er oppfylt skal tiltalte i prinsippet frifinnes. Dette er blant annet årsaken til at flere opplysninger enn kun de som belyser objektive og subjektive

vilkår nedtegnes i en dom (Andenæs & Myhrer, 2009). Videre er kravet til objektivitet nedfelt både i internasjonale konvensjoner og i norsk lov. Blant annet finner vi objektivitetskravet i EMK artikkel 6 under «retten til rettferdig rettergang», som en grunnleggende verdi for menneskers sikkerhet. Videre fremkommer dette også i straffeprosessloven (strpl.) §226. Forståelse av dette er at saksbehandling skal være faglig innrettet og ikke styrt av egeninteresse.

Straffeprosessloven § 224 første ledd legger til grunn at det er en etterforskning når det undersøkes om det foreligger et straffbart forhold. Videre stadfester straffeprosessloven § 225 stadfester at det er politiet som har ansvaret for å iverksette og utføre etterforskning, det vil si at bestemmelsen gjelder polititjenestepersoner direkte. Etter nasjonal straffesaksinstruks har etterforskere i politiet ansvar for at ens tildelte saker etterforskes i tråd med de gjeldende standarder og etterforskningsmetoder. I tillegg skal etterforskningen være i samsvar med pålegg fra påtaleansvarlig eller etterforskningsleder, slik at kravet til blant annet objektivitet blir ivaretatt.

6.4 Forhold i casen

I min case, uttaler informant 3 seg om mangel på noen bevis av objektiv karakter fra fornærmede. Dermot har tiltalte lagt fram bevis i form av sms, e-mail, chat, videoer i tillegg til vitneforklaringer i retten. Feilkilder ved vurderingen av troverdighet er knyttet til vitnets alminnelige væremåte, samt dets kulturelle, sosiale, politiske og økonomiske tilhørighet, herunder hva vitnet sier, hvordan det blir sagt og vitnets generelle væremåte i retten. Slike feilkilder påvirker rettens bevisvurdering av vitneutsagnet (Melinder, 2015:485).

Vitne avhør er blant annet et viktig moment for både å verne tiltalte og for å underbygge og synliggjøre tiltaltes forklaring. Dette er forutsetning for at etterforskningen skal være pålitelig nok til å danne grunnlaget for riktige avgjørelser og dermed rettferdig utfall etter loven. Videre kan man snakke om subjektiv handling. Det å være subjektiv vil si å handle ut ifra egne synspunkter, erfaringer og preferanser. I min undersøkelse har det markert seg et viktig moment som i enkelte tilfeller kan beskrive konflikt mellom rettsapparatenes svikt i samarbeid, og som kan oppfattes som maktbruk fra påtalemyndighetene. Blant de intervjuet kom det fram at man følte seg ikke ivaretatt, ved at det ble ikke gjennomført nok etterforskning, før saken ble tatt til retten. Det legges fram blant annet manglende avhør av

vitner. Videre opplyser to av informantene at det var mangel på informasjon om rett på forsvarer før de hadde vært i første avhøret.

6.5 Avslutningsmoment

Avslutningsvis, vil jeg si at omhandlet tema her en vanskelig som ligger mellom rettssikkerheten og samfunnets sikkerhet. Ut fra mine oppfatninger under dette arbeid, kan det hevdes at justisfeil finnes i rettssystemet i Norge. Dette har man sett med eksempler i saker som er behandlet tidligere, slik vi har sett i oppgaven. Det må også her, uten å sette strekke på dette, bemerkes at resultatene av denne studien er basert på uttalelser fra tre personer som mener at de har blitt urettferdig behandlet i rettssystemet. Derfor kan man avslutte naturlig med å spørre om dette er i sakenes natur, eller at alle bare har en følelse av å ha blitt feil dømt? Denne undersøkelse viser at det er en vanskelig grensedragning mellom den enkeltes rettssikkerhet og samfunnssikkerhet.

6 Litteraturliste

- Andenæs, J., Myhrer, T.-G (2009). *Norsk straffeprosess* (4. utg. ed.).
- Arneback, E., & Jämte, J. (2017). *Att motverka rasism i förskolan och skolan*. Natur och kultur.
- Arnstad, I. (2006). Er det justismordere som begår justismord? Rett på sak. *Aktualitetsmagasin for domstolene, Nr. 3*
- Aubert, V., & Alstad, B. (1985). *Det skjulte samfunn* (Ny utg. ed.). Universitetsforlaget.
- Auglend, R. L., Mæland, H. J., & Røsandhaug, K. (2004). *Politirett* (2. utg. ed.). Gyldendal akademisk.
- Basit, T. N. (2010). *Conducting research in educational contexts*. London, Continuum.
- Berg-Nordlie, M., Ikdahl, & I., S., T. . (2019). Rasisme. I Store norske leksikon.(2019, 4. januar). <https://snl.no/rasisme>
- Bernt, J. F., Jacobsen, J. R., & Mæhle, S. S. (2007). *Rett, samfunn og demokrati: innledning til juss-studiet*. Gyldendal akademisk.
- Bjerknes, O. T., & Fahsing, I. A. (2018). *Etterforskning : prinsipper, metoder og praksis*. Fagbokforl.
- Bjørge, T. (2015). *Forebygging av kriminalitet*. Universitetsforl.
- Boyesen, M., Sandve, K., Olsen, K. H., Njå, O., & Aven, T (2014). *Samfunnsikkerhet - Risiko- og sårbarhetsanalyser*. Universitetsforlaget.
- Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Cappelen Damm akademisk.
- Brinkmann, S., Tanggaard, L., & Hansen, W. (2012). *Kvalitative metoder : empiri og teoriutvikling*. Gyldendal akademisk.
- Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4th ed.). Oxford university press.
- Carter, R., & Lubinsky, J. (2015). *Rehabilitation research: principles and applications*. Elsevier Health Sciences.
- Christie, N. (1989). *Hvor tett et samfunn?* (3. rev. utg. ed.). Universitetsforl.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). *Research methods in education* (7th ed.). Routledge.
- Cook, T. D., Campbell, Donald. Thomas. . (1979). *Quasi-experimentation: Design & Analysis Issues for Field Settings*. Houghton Mifflin Company.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg. ed.). Gyldendal akademisk.

- Eckhoff, T., Smith, E. (2014). *Forvaltningsrett* (10. utg. ed.). Oslo, Universitetsforlaget.
- Elden, J. C. (2021). Justismord. <https://snl.no/justismord>, Sist oppdatert: 11. mai 2021.
- Den europeiske menneskerettskonvensjonen med protokoller(norsk oversettelse), Roma 4 november 1950, (1950).
- Fimreite, A. L., Lango, Peter., Rykkja, Lise. Hellebø., Læg Reid, Per. (2011). *Organisering, samfunnssikkerhet og krisehåndtering*
Universitetsforlaget.
- Fellesskap – trygghet – utjevning 2009. , (2009). Regjeringens strategi for forebygging
- Fredriksen, S. (2018). *Innføring i straffeprosess* (4. utg. ed.). Gyldendal.
- Gundhus, H. (2014). Forebyggende politiarbeid–i spennet mellom kriminalitetskontroll og trygghet. I P. Larsson, HI Gundhus, & R. Granér (Red.), *Politivitenskap*, 178-20
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet : en innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg. ed.). Cappelen akademisk forl.
- Handlingsplan mot voldtekt (2012-2014). Plan/strategi - Dato: 28.06.2012. Justis- og beredskapsdepartementet, Regjeringen, (2012-2014).
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/handlingsplan-mot-voldtekt-2012-2014/id691821/>
- Handlingsplan for forebygging av kriminalitet (2013–2016), (2013).
- Handlingsplan mot voldtekt (2019-2022). (2019).
<https://www.regjeringen.no/contentassets/1469f9bedad1476aadb0369ee899ab65/handlingsplan-mot-voldtekt-20192022.pdf>
- Hamremoen, E. (2015). Gyldendal Norsk Forlag AS
- Hauge, R. (1996). *Straffens begrunnelser*. Universitetsforl.
- Helsedirektoratet. (2016). *Mestring, samhörighet og håp - Veileder for psykososiale tiltak ved kriser, ulykker og katastrofer*.
https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/psykososiale-tiltak-ved-kriser-ulykker-og-katastrofer/Psykososiale%20tiltak%20ved%20kriser,%20ulykker%20og%20katastrofer%20E2%80%93%20Veileder.pdf/_/attachment/inline/9170958a-0200-4f74-a842-ce505e8dbbe6:3a3fb52fc12bffd1b64e3a1567333d5d239a2167/Psykososiale%20tiltak%20ved%20kriser,%20ulykker%20og%20katastrofer%20E2%80%93%20Veileder.pdf

- Hennum, R. (2004). Den rettslige behandlingen av voldtekt—hvorfor har Norge fått kritikk fra FN. I: *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*, 1, 31-40.
- Husabø, E. J. (2012). Grenser for kriminalisering av førebuingshandlinger og bruk av skjulte tvangsmidler mot terrorisme i ein demokratisk rettsstat. *notat*, 6, 12.
- Jacobsen, D. I. (2015). Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode (3. utg.) Oslo: Cappelen Damm akademisk. *Karlsson, B. og Oterholt, F (2010). Fenomener i faglig veiledning. Oslo: Universitetsforlaget. Lagace, M.(2009) Kind of blue. Pushing Boundaries with Miles Davis. Hentet, 12(2020), 74-86.*
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg. ed.). Abstrakt.
- Kippe, H., & Seiersten, A. (2004). *Alminnelig strafferett: med innføring i spesiell strafferett*. Forlaget Vett & Viten.
- Kjelby, G. (Ed.). (2015). *Bevisrettens grunnprinsipper og hovedregler i straffesaker*.
- Kjønstad, A., Syse, A. . (2005). *Velferdsrett I* (3. utg ed.). Gyldendal akademisk.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Interview: Det kvalitative forskningsinterview som håndverk*. Hans Reitzels Forlag.
- Lov om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven), (2000).
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-64>
- Lund, T. (2002). Metodologiske prinsipper og referanserammer. I: Lund, T.(red.): Innføring i forskningsmetodologi. In: Oslo: Unipub forlag.
- Meld.St.5 (2020-2021). Samfunnssikkerhet i en usikker verden.
- Meld.St.10 (2016-2017). Risiko i et trygt samfunn — Samfunnssikkerhet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-10-20162017/id2523238/>
- Melinder, A. (2015). Vitnebevisets psykologiske fallgruver. I R. Aarli, M. A. Hedlund & S. E. *Jebens (red.), Bevis i straffesaker: Utvalgte emner Oslo: Gyldendal juridisk.*
- Menneskerettighetsloven (1999). Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

- Midtbøen, A. (2021). Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 106-115.
- Myhre, L. E. (2015). I Forkant: Kriminalitetsforebyggende Politiarbeid (2. utgave ed.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- NOU (1993:18). Lovgivning om menneskerettigheter. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Justis- og politidepartementet (1993:18). https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007121800037?page=171
- NOU (2002:12). Rettslig vern mot etnisk diskriminering. .
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2002-12/id145418/>
- NOU (2002:12). Rettslig vern mot etnisk diskriminering.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2002-12/id145418/?q=strukturell%20rasism&ch=24>
- NOU (2007:7). Fritz Moen og norsk strafferettspleie.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-4/id497659/>
- NOU (2008:4). Fra ord til handling — Bekjempelse av voldtekt krever handling.
- NOU (2009:15). Skjult informasjon – åpen kontroll — Metodekontrollutvalgets evaluering av lovgivningen om politiets bruk av skjulte tvangsmidler og behandling av informasjon i straffesaker. *Justis- og beredskapsdepartementet*.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2009-15/id569379/>
- NOU (2012:2) Utenfor og innenfor — Norges avtaler med EU, (2012:2).
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-2/id669368/>
- NOU (2016:19). Samhandling for sikkerhet — Beskyttelse av grunnleggende samfunnsfunksjoner i en omskiftelig tid. Forsvarsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-19/id2515424/>
- NOU (2016:24). Ny straffeprosesslov. Justis- og beredskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-24/id2517932/>
- NOU (2020:5). Likhhet for loven — Lov om støtte til rettshjelp (rettshjelpsloven).
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-5/id2700210/>
- nrk.no. (2001). 40 justismord på syv år. Verdens gang, VG. Publisert 19. des. 2001 kl. 23:43. Oppdatert 19. des. 2001 kl. 23:51. <https://www.nrk.no/norge/40-justismord-pa-sju-ar-1.503493>
- Olsen, O. E., Kruke, B. I., & Hovden, J. (2007). Societal safety: Concept, borders and dilemmas. *Journal of contingencies and crisis management*, 15(2), 69-79.

- Olsen, T., Kermit, P., Rønning, H., Hustad, J. H., & Eriksen, J. (2016). Kunnskapsstatus: Rettssikkerhet for personer med utviklingshemming. *Rapport, 4*, 16.
- Ot.prp.nr.22. (2008-2009). Lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-22-2008-2009-/id540219/>
- Ot.prp.nr.28. (1999-2000). Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-28-1999-2000-/id160376/>
- Ot.prp.nr.45. (2002-2003). Om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-45-2002-2003-/id172802/>
- Ot.prp.nr.90. (2003-2004). Om lov om straff (straffeloven). *Om lov om straff (straffeloven)*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-90-2003-2004-/id179300/>
- Petrak, J. (2002). Rape: History, myths, and reality. *The trauma of sexual assault: Treatment, prevention and practice*, 1-18.
- Pettersen, U. T. (2007). Falske anmeldelser. *Dagbladet*. <https://www.dagbladet.no/kultur/falske-anmeldelser/66417824>
- Politidirektoratet. (2002). Strategiplan for forebyggende politiarbeid 2002-2005.
- Politidirektoratet. (2016). Etterforskningsløftet - retningslinjer for bruk av etterforskningsplan.
- Politidirektoratet, R. o. (2020). Nasjonal straffesaksinstruks Rev 8.mai2020. . <file:///C:/Users/Ody%20Mimi/Downloads/Nasjonal-straffesaksinstruks-rev-8.mai2020.pdf>
- Prop.62L. (2015–2016b). Endringer i forvaltningsloven mv. (administrative sanksjoner mv.). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-62-l-20152016/id2476333/>
- Prop.147L. (2012–2013). Endringer i straffeprosessloven mv. (behandling og beskyttelse av informasjon). Departementenes servicesenter. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-147-l--20122013/id725704/>
- Rachlew, A. (2009). Justisfeil ved politiets etterforskning: noen eksempler og forskningsbaserte tiltak.
- Riksadvokaten. (2015). ‘‘Monika-saken’’ – læringsperspektiver.(Riksadvokatens publikasjoner nr.1/2015).
- Riksadvokaten. (2016). Politiavhør. (Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2016).

- Riksadvokaten. (2017). Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse 2016 - voldtekt og mishandling av nærstående
- Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene mv. (Kvalitetsrundskrivet). (Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2018), (2018).
- Riksadvokaten. (2020). STATSADVOKATENES KVALITETSUNDERSØKELSE 2020: Prioriterte voldtektssaker. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2020/06/Nasjonal-rapport-Kvalitetsunders.pdf>
- Rui, J. P. (2014). Straffeprosessen i perspektiv. *Jussens venner*, 49(6), 382-443. <https://lovdata.no/pro/#document/JUS/rui-jp-2014-04?searchResultContext=5047&rowNumber=3&totalHits=1550>
- Runhovde, S. R., & Skjevraak, P. E. (2018). Kriminalitetsforebygging på norsk: En kunnskapsoversikt. <https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/bitstream/handle/11250/2507671/kriminalitetsforebygging.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Sander, K. (2021a). Metode. eStudie. Norges ledende e-læringsportal. OnNet AS. Hentet fra: <https://estudie.no/metode/>
- Sander, K. (2021b). Kvalitativ metode og design. Tilgjengelig fra: <https://estudie.no/kvalitativ-metode/>
- Sejersted, F. (2001). *Demokrati og rettsstat*. Pax Forlag A/S.
- Silverman, D. (2011). *Interpreting qualitative data : a guide to the principles of qualitative research* (4th ed.). SAGE.
- St.meld.nr.17. (2001-2002). Samfunnssikkerhet - Veien til et mindre sårbart samfunn. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-17-2001-2002-/id402587/?c>
- St.meld.nr.22. (2007-2008). Samfunnssikkerhet — Samvirke og samordning. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-22-2007-2008-/id510655/>
- St.meld.nr.42. (2004-2005). Politiets rolle og oppgaver. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-42-2004-2005-/id199239/sec6>
- Steen, R., B. . ((2020, 17. August)). Hva snakker vi om når vi snakker om antirasistisk. <https://www.minervanett.no/antirasisme-antirasistisk-senter-rasisme/hva-vi-snakker-om-nar-vi-snakker-antirasistisk/363463>
- Temkin, J. (2002). *Rape and the legal process*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198763550.001.0001>

- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (4. utg. ed.). Fagbokforl.
- Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). Vold og voldtekt i Norge. *En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv, 1*, 2014.
<https://www.nkvts.no/rapport/vold-og-voldtekt-i-norge-en-nasjonal-forekomststudie-av-vold-i-et-livsløpsperspektiv/> [17.09.21] (Oslo: Nasjonalt Kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.)
- Thorsen, L. R., Lid, S., & Stene, R. J. (2009). *Kriminalitet og rettsvesen 2009*. Statistisk sentralbyrå Oslo. <https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa110/sa110.pdf>
- Verhoeven, P. S. (2011). *Doing research : the hows and whys of applied research* (3rd ed.). Lyceum Books.
- vg.no. (2001). 40 justismord på syv år. Verdens gang, VG. Oppdatert 25. februar 2003.
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/0EnLoM/40-justismord-paa-syv-aar>
- Yin, R. K. (2011). *Applications of case study research*. sage.
- Yin, R. K. (2012). *Case study methods. Applied social research methods series* (Vol. vol. 5). Sage.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research : design and methods* (6th ed., Vol. vol. 5). Sage.
- Aal, J. (2007). *Rettsstat og menneskerettigheter* (2. utgave ed.). Fagbokforlaget.

1 Vedlegg

1.1 Vedlegg 1: Forespørsel om å svare på undersøkelsesspørsmål

Odette Girukwayo

Forespørsel om å svare på undersøkelsesspørsmål

Bakgrunnen min

Som ovennevnte er mitt Odette Girukwayo, og er student.

Jeg tar en masterstudie i Samfunnsvitenskap med fordypning i Samfunnssikkerhet og Terrorstudier, ved Nord universitet, Bodø. I tillegg er jeg svillansatt i en full stilling som seniorkonsulent i Vest politidistrikt.

Om masteroppgave

Tittelen på min masteroppgave er: Håndtering av voldtektssaker – Sett i sammenheng med forebyggende samfunnssikkerhetsarbeid. Problemstillingen er «*hva gjøres i håndtering av voldtektssaker for å forebygge justisfeil for å ivareta individets rettssikkerhet og fremme samfunnssikkerhet*».

Forebygging er vår viktigste oppgave når det gjelder hendelser som truer sentrale samfunnsinstitusjoner, vår felles sikkerhet eller den enkeltes trygghetsfølelse. Det norske samfunnet oppleves som trygt for de fleste av oss. Fra tid til annen oppstår det likevel trusler fra nye og uventede farekilder, både nasjonalt og internasjonalt, tilsiktet og utilsiktet. Trusler mot sikkerhet kan blant annet være endringer i sosiale relasjoner og atferd som kan føre til blant annet kriminalitet. Voldtekt er å oppfatte som en slik trusler da det truer den enkeltes trygghetsfølelse i den forstand at folk ikke lenger vil føle det trygt å ferdes i det norske samfunnet uten å se seg over skulder for en mulig overgrep. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at forebygging av slike trusler, altså voldtekt, skal foregå på en måte som både ivaretar fornærmedes eller allmenhetens trygghetsfølelse og den tiltaltes rett til en rettfærdig rettergang, jf. Den Europeiske menneskerettskonvensjon, EMK Art 6, 1. ledd.

Motivasjon for denne masteroppgaven kom på bakgrunn av personlig engasjement om tema. Blant annet har den siste tid vært søkelys på overgrep og vold mot kvinner. Man hører i medier mer om jenter/kvinner som anmelder voldtekt og overgrep, men veldig sjelden om

menn som anmelder voldtekt. Man har også sett enkelte saker som er gjenopptatt, hvor noen har resultert i en frikjennelse, på grunn av bevismangel. I slike tilfeller foreligger ikke bevis med tyngde som tilsier at vedkommende er skyldig. Dette munner ut i et spørsmål om troverdighet, altså hvem en skal tro på. I slike saker er det kun historie til fornærmede og siktede alene, og dermed mangler andre bevis som støtter opp påstanden til fornærmede. Mitt ønske har vært å se nærmere på framgangsmåte i forberedelse av slike saker frem til man blir dømt og hvilke behandling det gis i å opprettholde rettssikkerhet til siktede, i forhold til samfunnssikkerhetens krav om trygge miljøer for både mann og kvinner.

Tema er også aktuell for å øke fokus på bevisvurdering i straffesaker hvor det kreves 100 % bevist for at en skal dømmes, spesielt for en så alvorlig forbrytelse som dette.

Undersøkelse

I forbindelse med min masteroppgave, ønsker jeg å gjennomføre en undersøkelsesstudie blant de som mener å ha blitt urettmessig domfelt for seksualforbrytelse. Dermed håper jeg at du har mulighet til å svare på undersøkelsen. Undersøkelsen vil inneholde en undersøkelsesguide med 17 spørsmål, er både på norsk og på engelsk, er individuelt og anonymt. Det vil si at det ikke er ønskelig med ditt navn, fornærmedes navn eller andre involvertes navn. Ved gjennomføring av undersøkelsen, vil jeg legge vekt på forskningsetisk hensyn i henhold til personvern og behandling av datamateriale. Alle opplysninger og svar fra undersøkelsen vil det være bare jeg som skal ha tilgang til, og disse vil behandles konfidensielt. Derfor vil det ikke være mulig å oppspore enkeltpersoner for de som skal lese den ferdige oppgaven.

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Nord Universitet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:
Student: Odette Girukwayo, e-post odettegi@hotmail.com; tlf. 41477374

Veileder: Professor Olof Stjernström, PhD, T: +47 74 11 21 96

Personvernombud ved Nord universitet: Toril Irene Kringen, e-post: toril.i.kringen@nord.no ,
tlf. 74022750

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no):
55582117.

På forhånd takker jeg for at du stiller opp til undersøkelsen.

Med vennlig hilsen

Odette Girukwayo

Vedlegg 2: Undersøkelsesspørsmål

Dersom dette ikke er tilstrekkelig plass, vennligst skriv på eget ark som vedlegges denne undersøkelsen.

1. Hvor og hvordan ble du arrestert?
2. Hvordan ble du behandlet under arrestasjonsprosessen?
3. Hvordan fikk du arrestasjonsinformasjon?
4. Hvordan fant du ut hva du ble arrestert for?
5. Hvem hadde anmeldt deg og når?
6. Når skjedde handlingen du ble arrestert for?
7. Hvor lenge satt du i varetekt?
8. Hvordan ble du avhørt?
9. Hvor mange ganger ble du avhørt?
10. Hva var bevisene fra fornærmede på at hendelsen hadde funnet sted?

11. Hvor mange vitner hadde du og hvor mange ble avhørt?
12. Hvem andre ble avhørt og hvordan?
13. Hvordan fikk du en forsvarer? Hvem valgte han/hun for deg?
14. Hvordan synes du ble behandle av både din forsvarer og retten i hele rettsprosess?
15. Hvis du mener behandlingen du fikk ikke var riktig, hvorfor?
16. Hvordan fikk du vite om dine rettigheter i en slik situasjon? Og når?
17. Hva ble du dømt for og hvor lang dom fikk du?
18. Mener du det er en riktig dom som du fikk, eller mener du at du ble uskyldig dømt?
19. Hva mener du er dine beviser for at du er uskyldig?
20. Hvordan synes du rettighetene dine ble ivaretatt?

Vedlegg 3

2. Spørsmål til politiet

A: Om forebyggende arbeid

1. Hva slags arbeid gjøres for å forebygge voldtekt?

Svar:

2. Hvilke prosedyrer finnes for å ta i betraktning f.eks. kulturforskjell, kulturoppfatning og tradisjoner i slikt arbeid?

Svar:

3. Hvilke erfaringer har politiet med ulike typer forebyggende virksomhet, og hvilke typer tiltak synes å virke forebyggende?

Svar:

B: Etterforskning og kartlegging:

1. Hvordan får politiet melding om voldtekt?

svar

2. Hvordan er saksgangen i en voldtektssak?

svar

3. Hvordan sikres åstedet og hva konkret gjøres for å sikre bevis?

svar

4. Hvor lang tid kan det gå før spor av ulike typer bevis forsvinner?

Svar

5. Hva er de mest overbevisende bevis/indisier fra fornærmedes side som kan brukes til å dokumentere at det har skjedd voldtekt?

Svar

6. Hvilke medisinske undersøkelser kan bekrefte at en kvinne eller en mann er blitt voldtatt? Hvor lang tid etter hendelsen kan sporene være der?

svar

7. Hvilke prosedyrer finnes for å ivareta offerets psykiske tilstand, sjokkreaksjoner og/eller etterreaksjoner?

Svar

8. I en sak hvor varsling kommer langt etter hendelse, hvordan skal man sikre bevis?

Svar

9. Hvordan arbeider politiet med saker der teknisk og fysisk bevismateriale mangler?

Svar

10. Hvis teknisk og fysisk bevismateriale mangler: Hvilke type vitner blir sett på som relevante, fra henholdsvis mistenktes og fornærmedes side?

Svar

11. I hvilken grad, og hvor hen i prosessen, blir henholdsvis offeret og mistenktes/tiltaltes utrykte tanker, følelser og atferd eller personlige karakter tatt i betraktning?

Svar

C: Generelt:

1. Er det grunn til å tro at det ene kjønn mer enn det andre blir trodd og tatt på alvor i slike saker?

Svar:

2. Hvor mange saker anmeldt i perioden 2016-2019?

Svar

3. Er det grunn til å tro at det er samsvar mellom hvor mange voldtekter som fant sted, hvor mange som ble anmeldt, hvor mange som ble tiltalt, og hvor mange som blir riktig og uriktig dømt i samme periode, 2016-2019?

Svar:

4. Hva slags kunnskap kan bidra til å finne svar på det som etterspørres i foregående spørsmål?

Svar:

5. Er det grunn til å tro at dagens strafferegime virker forebyggende?

Svar:

6. Hvordan er voldtekt sett på i forhold til andre type kriminalitet?

Svar:

Vedlegg 4

3. Spørsmål til voldtektsmottak og helsepersonell

A: Om forebyggende arbeid

1. Hva slags arbeid gjøres for å forebygge voldtekt?

svar

2. hvilke prosedyrer finnes for å ta i betraktning f.eks. kulturforskjell, kulturoppfatning og tradisjoner i slikt arbeid?

svar

3. Hvilke erfaringer har helsevesenet med ulike typer forebyggende virksomhet, og hvilke typer tiltak synes å virke forebyggende?

svar

B: Etterforskning og kartlegging:

1. Hvordan er saksgangen i en voldtektssak?

Svar

2. Hvordan får helsepersonell melding om voldtekt?

Svar

3. Hvordan sikres beviser både teknisk og fysisk bevismaterialer?

Svar

4. Hva er det mest overbevisende bevis/indisier fra fornærmede side som kan brukes til å dokumentere at det har skjedd voldtekt?

svar

5. hvilke medisinske undersøkelser kan bekrefte at en kvinne eller en mann er blitt voldtatt?
Hvor lang tid etter hendelsen kan sporene være der?

svar

6. I en sak hvor varsling kommer langt etter hendelse, hvordan skal man sikre bevis?

svar

7. Er det grunn til å tro at det ene kjønnnet trodd og tatt på alvor i slike saker? Hvordan?

Svar

C: Generelt:

1. Er det grunn til å tro at det er godt samsvar mellom hvor mange voldtekter som finner sted, hvor mange som blir anmeldt, hvor mange som blir tiltalt, og hvor mange som blir riktig dømt? Hvor mange?

Svar

2. Hvilke kriterier baserer helsepersonell seg på som relevante i å fastsette/konkludere diagnose/skadeomfang/hendelsesforløp?

Svar

3. Hvilke prosedyrer finnes for å ivareta offerets psykiske tilstand, sjokkreaksjoner og/eller etterreaksjoner blir vurdert?

svar

4. I hvilken grad og hvor hen i prosessen blir henholdsvis offeret og mistenktes/tiltaltes utrykte tanker, følelser og atferd eller personlige karakter tatt i betraktning?

svar

5. Hvilke tiltak brukes i de tilfellene det er tvil om hendelsen har funnet sted?

svar